

МЕТОДИ НЕМАЧКЕ И КВИСЛИНСКЕ СТРАХОВЛАДЕ У БЕОГРАДУ 1941. ГОДИНЕ

Циљеви немачких фашистичких освајача, изложени јасно у делима њиховог фирера, прикривени су само из стратегијских и тактичких разлога, да не би наилазили на препреке припреманог отпора при реализацији појединих војничких и дипломатских планова освајања. Када су им народи Југославије револуционарним актом преврата дали до знања да се они не дају обманути маневарским варкама пакта за потчињавање, Хитлер је издао наређење за отворен, директан напад. При том нападу најжешћи и најсуровији први изненадни ударац имао је да добије Београд, ради кажњавања виновника преокрета од 27. марта и ради паралисан а ратних одбрамбених акција. Тај напад ће им у потпуности успети захваљујући умногome самој тадашњој југословенској влади и њеним корумпираним или неспособним војним командантима. Неспремни за вођење рата, противни мобилизацији народних маса, они су се заваравали надама да ће успети избећи или бар одложити ратни судар изјавама помирења, формалним прихватањем уговора са Немачком, избегавањем неопходних већих одбрамбених акција само да не би давали повода непријатељу за рат.

Неколико дана пре бомбардовања, становницима Београда, који су, предосећајући опасности, предузимали прве заштитне мере, забрањено је напуштање града и настањивање у унутрашњости, а да готово ништа ефикасно није учињено за њихову заштиту. Влада је, додуше, огласила да је Београд (тако исто Загреб и Љубљана) отворен, небрањен, град, који се по међународним законима није смео изложити ратним операцијама.¹ Али Немачка, која је под

вођством Хитлера и хитлероваца већ на многим примерима показала да нема обзира ни према каквим законима, уговорима, обећањима, принципима, када су у питању њени освајачки планови, неће зато одустати од планираног напада. Њој је чак добро дошао акт о проглашењу престонице Југославије отвореним градом, јер ће њени авиони тако без сметње моћи сејати бомбе разарања и убијања. (Генерал-пуковник Александар Лер (Aleksander Lehr), командант IV немачке ваздухопловне флоте у Бечу, која је извршила напад на Београд, изјавио је после рата, пред истражним органима, да се „бомбардовање градова и објеката, који нису важни за вођење рата на Балкану“ сматрало обичним.)

Пошто су припреме за рат против Југославије биле завршене и дан напада утврђен, заједно са сувоземним трупама, које су у зору 6. априла кренуле ка првим југословенским граничним местима, немачке ваздухопловне јединице добиле су наређење да немилосрдним бомбардовањем Београда казне град „завереника“. Ради оправдања напада, представници Немачке на челу са Хитлером и његовим министрима износили су такве оптужбе против Београда, да би по њима изгледало да се центар агресије не налази у немачком Рајху већ у југословенском главном граду!

Министар иностраних послова, фон Рибентроп, на конференцији са представницима штампе ујутро 6. априла, обавештавајући јавност о нападу на Југославију, изјавио је у име своје владе да је „Београд коначно скинуо маску“, да су у њему преовладали заверенички елементи који су још 1914. проузроковали први светски рат убиством аустроугарског престолонаследника Фер-

динанда, да је Београд постао бастион противнемачких агресивних планова, у којима је Југославија преузела улогу старе Србије. Немачка врховна команда, да би прикрила невојнички, злочиначки карактер напада, у својим извештајима истицала је да је бомбардована *тврђава Београд*, да су при том уништавани непријатељски авиони, те постројења и зграде од војног значаја.³

Прве бомбе су бачене рано ујутро, око 6^h30' док је још већина Београђана спавала, пошто је био недељни дан одмора. Становници Београда изненађени су првим експлозијама. Сирене за узбуну су једва два-три минута раније стављене у покрет и бомбардовање је почело пре него што је народ постао свестан опасности. Штуке су стравичним фијуком повећавале дејство бомби. Људи су, захваћени паником, напуштали своје домове, јурили у подруме, тражили заклоњена места.

Немачки авиони у валовима су рушили незаштитени Београд. Прво бомбардовање је трајало око један сат и тридесет минута. Разорена су већ тада најважнија постројења града: електрична централа и водовод. У рушевине су претворене зграде Војне академије, Председништва владе, Министарства унутрашњих дела, Жандармеријске команде. У појединим крајевима, нарочито на Дорћолу, у околини Бајлонове пијаци, блокови кућа су остали у развалинама. Пожар је избијао и ширио се на све стране.

Истог дана још три пута су долазили немачки бомбардери. Највећим и најстрашнијим се сматрало тога дана бомбардовање које је трајало до око 16,30 часова. После њега су становници у масама напуштали град, да би се склонили негде у околини. Следећих дана, нарочито сутрадан, у понедељак, око 9 и од 13,30 до 17 часова, Немци су продужили са разарањем и убијањем иако се Београд више ни са најзлонамернијег становишта није могао сматрати нужним објектом за бомбардовање; напуштали су га сви фактори државног управљања, како војни тако и цивилни, у

њему се чак није осећало функционисање организоване месне власти.⁴

Укупно дејство бомбардовања било је страховито, нарочито с обзиром на то да је Београд био отворен град. Према непотпуним подацима, број потпуно срушених и јако оштећених зграда износио је 2.273, уз 6.829 делимично оштећених грађевинских објеката. Погинуло је више хиљада лица. Највише су страдале стамбене зграде. Истовремено претварана су у рушевине велика здања државне управе, двора, војске, администрације, привреде, индустрије, банака, трговине, занатства, угоститељства. Нису поштеђене ни културно-просветне установе.

Од стамбених насеља читави блокови су изгорели и порушени нарочито у Душановој, Љубичиној, Ломиној, Сарајевској, Милошевој и Караборћевој улици. Поред већ поменутих порушених зграда у првом налету бомбардовања, између настрадалих великих и већих, срушених и оштећених објеката налазили су се: фабрика шећера на Чукарици, текстилна фабрика „Београд“, Аграрна банка, хотел „Српски краљ“, хотел „Москва“ (изгорели горњи спратови), новинско предузеће *Политика*, стари двор на Теразијама, Народно позориште код „Споменика“, Друга мушка гимназија (у Македонској улици). У највеће, ненакнадиве последице бомбардовања спада уништење Народне библиотеке, која је, захваћена пожаром, потпуно изгорела. У њој су се, у фонду од 500.000 свежа књига многилијардске вредности (штета је процењена на преко 58 милијарди предратних динара), налазили непроцењиви уникати рукописа, докумената, листова и књига, једини и јединствени примерци многих сведочанстава народне прошлости.⁵ Вековима стварани, писани и скупљани, нестали су за увек у току једног варварског чина. Дела многих генерација трудебника уништена су кривицом једне генерације следбеника немачког фашистичког империјалистичког учења, која је покушала да завлада светом.

Ефекат бомбардовања је остао у појединостима и у целини неизмерљив, те се једва може изразити у цифарским

Београд 6. априла 1941.

Belgrade le 6 avril 1941

подацима. Његове су размере биле многоструко веће услед престанка функционисања готово свих органа градског живота. Уништењем електричних каблова, водоводних цеви, трамвајских пруга, одједном нестало је воде, струје, превозних средстава. Оштећењем најважнијих постројења престала су да функционишу новинска предузећа и радио-станица. Људи су одмах на почетку остали без обавештења о ономе што се збило и без упутства за оно што је требало чинити.

Противавионска одбрана је била слаба, неефикасна, готово не приметна. Немачки авиони су господарили небом тако да су се понекад обесно спуштали над саме објекте, одабирајући своје жртве. Сигурних јавних склоништа готово и није било. Дешавало се да су тамо где је свет нагнуо погоци били

најразорнији (у склоништу у Карађорђевој парку бомба је побила више десетина лица). Пожар се у почетку ширио потпуно несметано, ватрогасци су са закашњењем стизали на ватром захваћена места. Гашење је било јако отежано недостатком воде услед уништења водовода. Пожарна команда ни иначе није била оспособљена за службу у ратним приликама. (Имала је свега 12 ауто-тенкова). Она се осећала беспомоћном када је у првом часу бомбардовања, до нешто после 8 часова, добила телефонске позиве за гашење 187 пожара. Затим су престали да функционишу и телефони, па се веза могла успоставити и одржати једино помоћу самих ватрогасаца. Опрема пожарне команде била је довољна за једновремено гашење највише 3—4 пожара, а имала је да гаси око 200 пожара већ одмах на по-

четку неочекиваног рата. Тек је киша, са снегом, која је после падала неколико дана, угасила ватрена огњишта бомбама запаљених зграда.⁶

Неочекивани немачки ваздушни напад паралисао је животне функције града у толикој мери да се његове последице могу у потпуности објаснити само таквим нехатом и таквом неспособношћу одговорних функционера чије мере прелазе границе личних недостатака и достижу величину класних.^{6a} Одиста владајућа буржоазија у монархијској Југославији, разривеној националним и класним сукобима, компромитовала се и исцрпла у борби за своје експлоататорске положаје са масама народа до тог степена да ни за вођење државних послова по њеном диктату није могла рачунати на људе већег фор-

мата. Она више није била способна за руковођење одбраном земље. Зато се могло десити да никакве мере нису биле предузимане за заштиту града у случају бомбардовања. Државни апарат је после првих бачених бомби престао да функциониса. Председник владе имао је само једну бригу, како ће са породицом што пре напустити град. Поједини министри, пошто га нису могли пронаћи и успоставити везу с њим, исто су напустили угрожени Београд. Војни команданти остали су без наређења и директива. Сваки је био препуштен самом себи. Чак и месне власти оставиле су своје одговорне положаје.

Један од очевидаца овако је описао изглед Београда после неколико дана бомбардовања: Београд је личио „на пропалу варош. Испод рушевина су стрчали лешеви, а уз зидове лизао пламен. Димило се на све стране, рупе су зјапиле свуда по улицама, нигде воде... Све поразбијано, разграбљено и разбацано. Београд је био расклиматан, испуцао, ненастањив... Одсуство власти, помоћи, заштите... неизвесност од сутрашњице, туробне ноћи и језива сванућа — све то скупа чинило је да је становништво стајало као укочено пред сликом Београда.“⁷

У таквој атмосфери није било тешко непријатељу продрети у град без борбе. Када је група од девет војника СС-дивизије Рајх под вођством једног капетана добила налог да извиди одбрамбене положаје града, она је без икакве сметње 12. априла после подне пролазила улицама града. Изненађена лакоћом извршеног задатка она се упутила немачком посланству, где су јој у сусрет изашли службеници који су на челу са отправником послова остали неометани у Београду. Одмах су извесили кукасти крст на згради посланства.⁸ Чим се прочула ова вест, квислинзи су се јавно ставили у службу непријатеља, иако је рат још трајао. Потпредседник општине у функцији председника, који је побегао, дошао је већ око 7 сати увече Немцима да им преда град и да прими од њих даља наређења. Њему је одмах наређено да изда проглас становништву, да га позове на мир и покор-

Немачке патроле у Београду 1941.

Une patrouille allemande à Belgrade 1941

БЕОГРАЂАНИ!

Јуче 12 априла 1941 год. после подне Немачка војска ушла је у Београд.

Тога дана у 5 часова после подне предао сам Општину града Београда према добијеном наређењу Команданта места пуковнику Тусену.

Командант места наредио ми је да осигурам мир, ред и безбедност.

Ја сам дао реч да ће мир, ред и безбедност у Београду бити осигурани. Одмах сам створио наоружану грађанску стражу, која је још синоћ почела патролирати по граду. Ову стражу организовати како треба да би она могла у потпуности одржати мир, ред и безбедност у Београду.

Командант места изразио је жељу, да ја и даље водим Општину и обављам све функције председника Општине.

Ову тешку дужност примио сам уверен, да ће ми сви становници града пружити помоћ, која се буде тражила за испуњење овог задатка.

БЕОГРАЂАНИ!

Командант места изјавио ми је да ће се Немачки војска најкоректније понашати према грађанству, али је тражио да грађанство безусловно испуњава његове наредбе и наређења Председника Општине.

Позивам вас све од реда да се и ви лојално и коректно понашате према немачким војницима и да испуњавате све наредбе команданта места и наређења Председника Општине.

Сваки изглед и инцидент биће строго кажњен по војним законима.

Кретање возила допуштено је од 5 часова изјутра до 19 часова увече. Ноћу је допуштено кретање само наоружаној грађанској стражи која одржава мир, ред и безбедност као и службеним возила, која имају на левој руци одређену ознаку.

Данас се Општина са Ташмајдана, из пећине и склопишта Прве женске гимназије враћа у своју зграду у Узун Мирковој улици бр. 1 где ће наставити свој даљи рад.

БЕОГРАЂАНИ, будите свесни времена и околности у којима живимо и предајте се својим редовним пословима, мирно и прилежно, како би одржали себе и своје породице.

Општина града Београда учиниће са своје стране све што је у њеној моћи да задовољи ваше најпрече потребе: исхрану, здравље и сигурност.

Бр. 44
13 априла 1941 год.
Београд

В. Д. ПРЕДСЕДНИКА,
Општине града Београда,
Иван М. Милићевић

Објава в.д. председника београдске општине о предаји града 13. априла 1941. (Музеј града Београда)

Avis du maire par intérim de Belgrade sur la reddition de la ville le 13 avril 1941 (Musée de la ville de Belgrade)

ност, и да организује грађанску стражу која ће уз немачке војнике обезбедити нови поредак.⁹

У току те ноћи Немци су подигли ске ле преко Дунава и прешли овамо. У 4 сата ујутру батаљон једног пешадијског пука а за њим борна кола и тенкови трупе фон Клајста (Von Kleist) улазили су у Београд. Тога дана, 13. априла, зграде су облепљене прогласима квислиншког, издајничког потпредседника београдске општине, којима он казује грађанима Београда да је дао реч Немцима „да ће мир, ред и безбедност у Београду бити осигурани“. Одмах затим следиле су прве речи позива на покорност и претње репресалијама за непокорност. „Позивам вас све од реда да се и ви лојално и коректно понашате према немачким војницима и да испуњавате све наредбе команданта места и председника општине. Сваки изгред и инцидент биће строго кажњен по војним законима“.

Кретање улицама је ограничено на време од 5 часова до 19 часова. „Ноћу је допуштено кретање само наоружаној грађанској стражи која одржава мир, ред и безбедност, као и службеним лицима која имају на левој руци одређену ознаку.“ Истовремено саопштено је грађанству да се општина, која се званично привремено склонила у пећине Ташмајдана, опет враћа у своју зграду у Узун-Мирковој улици.¹⁰

Већ 14. априла командант немачких трупа у Београду објавио је своја прва наређења у прогласу на три језика: немачком, бугарском, и српскохрватском, који је био пун неправилних и страних израза. Ту је под II стајало „Насиља и саботажни дела биће најстроже кажњени. За дела саботаже сматра се свакаква повреда или одузимања производа жетве, важна од војног гледишта, спремна храна, инсталације од свакаквог вида као и цепање и повређање залепљених објава. Под нарочиту заштиту немачке војске су гараже, водне, газове и електричне инсталације као и уметничких блага“. Под III се тражило од грађана да предају своје радио-пријемнике, батерије и акумулаторе. Посебно је истакнут захтев за предају ватреног

оружја, као и „свих бојних средстава“.

Да би Београђани знали како се имају односити према победницима и шта их очекује у случају непослушности, одмах су и набројана сва кажњива дела. Она су формулисана под IV овако:

„Војни суд кажњава следеће поступке:

1. нарушавање дужност о предају апарата за радиотрансмисија, као и сви ватрени оружја и других бојних прибора;

2. свакако подпомагање лица, осим немачких војних елемената у заузетој територији;

3. сваки који помаже или улакша бекство становника заузете територије;

4. свакако предавање извештаја лица или власти изван заузете територије на уштрб немачке војске и Reicha;

5. свакаква веза са ратних заробљеника;

6. свака обида немачке војске и њеног заповедника;

7. скупљање по улицама, распрострањивање летака, приређивање публичних зборов и поворке које пре тога нису биле дозвољене од немачког командира, као и сваку другу појаву (deutschfeindliche Kundgebung — A. R.) против Немачке;

8. подстрекавање за обустављање рада, спирање посао за задњу умисао (у немачком делу плакате стајало је: böswillige Arbeitseinstellung — A. R.), као и свакав вид штрајкова.“

Као и у другим окупираним земљама, градовима и местима и овде су освајачи, да би смањили терет, олакшали себи посао, обманули део неискусног, наивног становништва, извесне функције извршних потчињених органа предали и препустили домаћим, квислиншким елементима. Сходно тој тактици под V је стајало да ће локалне власти продужити свој рад. „Оне тако служиће на

Први немачки плакат о заузимању југословенске територије објављен 14. априла 1941. (Библиотека града Београда) ►

La première affiche allemande sur l'occupation du territoire yougoslave, publiée le 14 avril 1941 (Bibliothèque de la ville de Belgrade) ►

свој сопствен народ“ а „њихови управници су одговорни за лојално држање према окупационе власти“.

За спровођење „смиривања као и за спречавање изгреда“ наређено је да се до 16. априла у 12 сати преда „све ватрено оружје (укључиво ловачко оружје) као и муниција, ручне гранате и експлозије“. (Оружје се морало предати: „у граду“ или на једном од ових пет места — 1. у подруму хотела „Балкан“ на Теразијама, 2. у пећини на Ташмајдану; 3. у кафани „Мостар“; 4. у основној школи „Војислава Илића“ и 5. на општинском имању „Пионир“). У вези са предајом оружја у овом прогласу је стајало: „Ко и поред овог прописа буде поседовао ватрено оружје, муницију, бомбе, експлозив или ма која ратна средства и опрему, биће кажњен смрћу, а у лакшим случајевима робијом или затвором“.¹¹

Влада која је безглаво препустила главни град државе дејству рушилачких акција непријатеља, није могла са успехом водити ни рат против тог непријатеља. Већ 16. априла у Београд је стигао један од генерала расуте војске са овлашћењима владе да преговара са Немцима о капитулацији. Сутрадан, у четвртак, 17. априла у 9 сати увече, у бившем (и садашњем) чехословачком посланству у Александровој улици, (сада Булевар револуције) потписан је акт о обустави ратних акција и о безусловној предаји. Према једном опису из тог времена: „Београд је тада био пуст, јер је маса његових грађана била избегла после бомбардовања. Још је све било неуређено. Просторије посланства биле су слабо осветљене. Пошто електрична централа још није била поправљена, морало се послужити свећама. То је целом догађају давало у исто време туробан и сликовит приказ“.¹²

Методe и циљеве немачке владе одмах су у најсуровијем виду осетили Јевреји. 16. априла већ су се појавиле на београдским улицама плакати у којима су позивани да се јаве 19. априла градској полицији (у згради пожарне команде на Ташмајдану). На плакати је стајало „да они који се не одазову овом позиву биће стрељани“.¹³

Да ће окупација бити тешка за све Београђане, али да ни окупатор неће онако проћи као што је мислио, показао је већ проглас којим је пуковник Кајзенберг (Keisenberg) у својству команданта града објавио да се „у ноћи између 20. и 21. априла гађало из куће на ноћне патроле...“ Зато се одмах наговештавају крваве репресалије. Немачки пуковник упозорава Београђане да: „1. Патроле имају наређење да на овакве кукавичке нападе одговоре са тешким оружјем. 2. Задржани таоци биће стрељани ако се сличан случај понови“.¹⁴

Априла 22. ваздухопловни генерал Ферстер (Ferster) обавестио је грађанство да је преузео дужност војног заповедника у Србији и уједно дао до знања и истакао да онај који се његовим „заповестима не покорава, врши саботажу и друга кривична дела“ биће кажњен по ратном војном закону.¹⁵

Нови војни заповедник у Србији издао је одмах наредбу о полицијској власти у којој су се истицале драстичне одредбе да: „Војни судови могу да суде кажњива дела која су извршена пре уласка немачких трупа. Гоњење није обавезно...“ У даљим одредбама следиле су не мање драстичне мере:

„2. Смрћу ће бити кажњен свако који у запоседнутој области предузме дела насиља или саботаже ма које врсте против немачке војске и њених припадника или постројења.

3. Ко обустави посао у намери да оштети интересе немачке посаде, ко искључи са посла послопримце или ко врши друге обуставе рада, односно прекид пословања — биће кажњен.

4. Скупљање на улици, произвођење и дељење летака, приређивање јавних скупова и поворки, као и учествовање у њима забрањено је и биће кажњено.

5. Против-немачке манифестације сваке врсте, нарочито непријатељске и увредљиве изјаве, забрањене су и биће кажњене.

6. Ко у новинама или часописима објављује вести које могу бити од штете немачком Рајху, или чије је објав-

AN DIE BEVÖLKERUNG SERBIENS

Als Militärsbefehlshaber in Serbien übernehme ich mit dem heutigen Tage die Verwaltung des Landes.

Wer meinen Befehlen nicht Folge leistet, Sabotage oder sonstige Straftaten verübt, wird nach Kriegsrecht behandelt werden.

Wer sich ordnungsmässig verhält und seiner Arbeit nachgeht, hat nichts zu befürchten. Er wird damit sich selbst und seinem Lande am besten dienen.

Београд
ден 22. Април 1941

FORSTER
General der Infanterie

СТАНОВНИЦИМА СРБИЈЕ

Као војни заповедник у Србији, преузимам са данашњим даном управу у земљи. Ко се мојим заповестима не покорава, врши саботажу или друга кривична дела, поступиће се са њим по ратно-војном закону.

Ко се придржава прописа и ради свој посао, нема чега да се плаши. Тиме ће самом себи и својој земљи користити.

Београд
22. априла 1941. године

ФЕРСТЕР,
ваздухопловни генерал

Плакат о преузимању дужности немачког војног заповедника за Србију од 22. априла 1941. (Музеј града Београда)

Affiche sur l'entrée en fonctions du commandant militaire allemand pour la Serbie le 22 avril 1941 (Musée de la ville de Belgrade)

љивање забрањено од стране немачке окупационе војске биће кажњен.

7. Ко немачке радио-станице јавно или у некоме скупу слуша, односно за то даје прилике, биће кажњен. Изузетак од тога чине немачке станице које окупациона војска јавно објавом допусти.

8. Ко радио-вести, непријатељске према Немачкој или остале вести против Немачке шири — биће кажњен.

9. Кажњаваће се сваки недопуштен однос са ратним или цивилним заробљеницима који се налазе под стражом немачких власти или чиновника.¹⁶

За чишћење града, за раскрчавање улица и рушевина поред Јевреја употребљена су и друга лица. Априла 23. специјални и ванредни комесар града Београда Драги Јовановић издао је наредбу да „сва мушка лица од 18 до 45 година која нису упуслена у предузе-

ћима неопходно важним за рат имају се неминуовно јавити и три дана у недељи радити за опште интересе.“ Исто тако: „Сви државни чиновници и намештеници од 18 до 45 година старости који нису упуслени у својим канцеларијама имају почев од 25. овог месеца недељно три дана радити на пословима откопавања и раскрчивања Београда.“ Као претња и казна истакнуто је у том прогласу да: „Они који се не одазову овом позиву и не буду поседовали легитимације да су одрадили своја три дана на овом послу неће имати права да 1. маја приме своје принадлежности“. Осим тога оглашено је да „сви они који се не одазову овој наредби... биће приведени казнама које су прописане за дезертере“.¹⁷

Београд још није имао осветљење, али радови на поправци електричне централе већ су поодмакли и зато је ста-

новницима издато 24. априла наређење о предстојећем обавезном замрачивању. И ова упозорења пропраћена су уобичајеним претњама.^{17a}

Априла 25. комесар Београда, Драги Јовановић, објавио је наредбу о устројству и делокругу полиције, саопштавајући грађанима да полиција у Београду већ ради под његовом командом „а сходно налозима немачких власти“. Као циљ рада полиције истичу се потребе „реда и мира, личне и имовне безбедности грађана складно интересима и налозима немачке власти“.¹⁸

Живот у окупираном Београду и иначе био је још увек врло тежак. Водоводи нису радили. Тек око 25. априла воду су добили поједини рејони, као Дедиње, Баново и Топчидерско брдо. У тим крајевима је водоводна мрежа била мање оштећена, зато је било могуће да се брже поправи. Тада је изграђено и неколико јавних чесама у Улици Милоша Великог и данашњег Булевара револуције. Испред ових чесама од јутра до мрака чекали су редови људи, жена и деце с празним кантама и другим судовима.

До 25. априла осим ретких путничких аутомобила и фијакера није било других превозних средстава. Прва трамвајска линија пуштена је у саобраћај у суботу 26. априла.^{18a}

Мере против Јевреја из дана у дан заоштравале су се. Командант Београда пуковник фон Кајзенберг издао је 25. априла наређење по коме: „Сви Јевреји настањени у Београду могу куповати животне намирнице и другу робу на трговима и пијацама свакога дана само од 10,30 часова па на даље. Трговци им не смеју раније продавати“. Исто тако, на јавним чесмама и другим местима где су Београђани чекали у реду, Јевреји су се могли уврстити тек пошто су остали грађани снабдевени „са односним потребама“. За оне који би се огрешили о горњу наредбу предвиђена је казна до 30 дана затвора или новчана казна до 10.000 динара, као и евентуално упућивање у концентрациони логор.¹⁹

Атмосфера у Београду остала је тешка. Духови се нису смиривали. Уместо

да се осећају све сигурнијим, Немци већ осећају да и поред тога што су тако лако победили у рату, у овој земљи неће моћи безбрижно да се одмарају на ловорикама. Војни заповедник у Србији присиљен је већ крајем априла да опомене становништво Београда и Србије прогласом у коме између осталог пише: „Од мудрости и увиђавности становништва очекујем да се неће упустити ни у каква непромишљена дела саботаже, пасивног и активног отпора против немачке војске.“

Свим наредбама немачких војних власти има се безусловном покоравати. Немачка војска жалиће, ако буде присиљена због непријатељских дела појединих цивилних особа, на најоштрије противмере према становништву.

Сваки појединац треба да остане на своме запослењу и даље ради свој посао. Тиме највише користи својој отаџбини, своме народу и себи самоме.²⁰

Пошто су трамваји прорадили за њихово коришћење издата су наређења и упутства у духу немачких расних закона и закона о „херенфолку“. Јеврејима је забрањена возња трамвајем. Истовремено свуда су освануле табле да је предња платформа резервисана само за немачке војнике.

30. априла Јевреји су упозоравани „последњом опоменом“ да морају носити жуте траке, у противном биће најстроже кажњени.²¹

Немачки фашистички освајачи, који нису поштовали никакве међународне законе и одредбе, издали су тих дана једну наредбу позивајући се на одредбе Хашке конвенције. Радило се о наплаћивању пореза и дажбина. Да би их лакше могли наплатити, разрезивати и убирати, они су објавили: „Јавни поредак и јавни живот у заузетим областима морају у сагласности са прописима одредаба Хашке конвенције о сувоземном рату бити што пре успостављени и одржани. Зато не сме бити прекидано наплаћивање пореза и осталих дажбина од стране државе, области и општина а за покрића потреба војске и управе. Мора се даље створити при-

лика да се отворе даљи извори прихода у ове сврхе.²²

Упоредо са мерама претњи и умиривања, у квислиншким новинама излазили су чланци у којима се величао вођ немачког народа и пропагирала идеологија фашистичких државних, политичких система. У духу буржоаских и ситнобуржоаских идеја и маштања, славила се величина Хитлерова фразерским употребљивањем његових способности и дела са другим историјским освајачима. Тако су београдске *Општинске новине* у редакцији квислиншких елемената писале: „Што није успео Цезар, Наполеон, што није успео данас нико у потпуности, успео је највећи живи Немац — најбољи организатор, највећи стратег, како на политичком тако и на бојном пољу...“ Да би се заварале широке масе радног народа, акције Хитлерових трупа као и квислиншких одреда приказане су као борбе против плутократије, интернационалног јеврејског капитала, фрамасонерије и сл. Носиоци „новог поретка“ покушали су се представити као борци против свих оних „који су у злату гледали врхунац своје моћи“, „као браниоци и заштитници оних који од капитала, богатства и сјаја нису имали ни минимума за своје потребе“.²³

Међутим, лажним приказивањем стварности сарадници окупатора нису овде имали жељене успехе. Српски народ сазревао је у тешким окршајима политичких борби, како против унутрашњих тако и против спољних непријатеља, већина се није дала и није могла обманути никаквим фразама. Она је знала и била све свеснија да се под „новим поретком“ крије прастари поредак свих могућих освајача у прошлости, и то у најстрашнијем и најреакционарнијем виду.

Почетком маја Немци су сарадњу са квислинзима проширили стварањем комесарске владе. Они су наименовали комесаре за поједине гране државне управе ради ефектнијег спровођења мера своје сопствене администрације, а квислинзи су у свом ново покренутом листу *Ново време*, који је почео излазити 16. маја, позивали народ „да се врати свом редовном послу и да безу-

словно сачува ред и мир“. Притворно су истицали како нам је пружена прилика „да сами, без икаквих присилних мера, упутимо своју земљу новом животу“.²⁴

У ствари Немци нису излазили у сусрет никаквим жељама и потребама српског народа већ су деловали само у складу са својим интересима. Када су дошли до закључка да формирањем комесарске управе могу лакше постићи своје циљеве, они су позвали извршан број профашистички расположених политичара и изразили им жељу да се приме одређених функција. Ови функционери су морали остати потчињени немачким установама. Комесари привредних министарстава имали су да раде по директивима немачког привредног опуномоћеника Нојхаузенa, а остали комесари потпали су под надлежност канцеларије шефа ратне управе, државног саветника Турнера.²⁵

Да комесарска управа не доноси никаква олакшања ни на политичком ни на економском подручју, већ спроводи само мере ограничавања, Београђани су могли одмах на почетку видети. Тих дана објављена је забрана, на пример, продаје „живог или закланог свежег меса“.²⁶ Забрањена је возња таксијем, чији је број сведен на 20 кола. Само лица при обављању службеног посла могла су се служити њима.²⁷ Грађанима је дато до знања да немачке власти очекују пунију сарадњу становништва. Истовремено Београђани су упозорени да морају примити посао који им се „буде пружио“²⁸ јер Београд више није престоница „једне велике земље“ него мале.

У складу са потребама великог немачког Рајха мала Србија имала је да свој привредни развитак усмери у правцу пољопривреде а не индустрије. Немцима се морала дати прилика да извозе што више јефтиних пољопривредних производа и разних сировина. Како је то у стварности текло показује пример директора немачког транспортног предузећа Шенкер у Београду, на чијем челу се налазио бивши аустријски генерални конзул Кронхолц (Kronholz). Ово предузеће је окупацијом добило монопол транспорта свих оних руда, индустријских и пољопривредних производа који

су се свакодневно извлачили из окупираних Србије. Избор Недића за председника владе, који ће се обелоданити после неколико месеци, уследиће и због његових веза, преко Љотићеве фашистичке организације „Збор“ са директором немачког предузећа Шенкер.²⁹

Носиоци најбезобзирније експлоатације у свету, ради прикривања својих метода и циљева, употребљавали су и прославу радничког празника Првог маја за демагошке сврхе. Квислиншке *Општинске новине*, по директиви немачких наредбодаваца, писале су да је Први мај светкован као највећи раднички празник већ код старих Германа, а да су после мајску светковину профанисали марксисти. „Националсоцијализам је вратио мајској свечаности веселост и радост, изразио њоме да треба светковати рад на првом месту“. Носиоци портрета, који је делио народе и појединце на господарске, више слојеве и на потчињене робовске, ниже, писали су, лицемерно истичући улогу радника у животу људи, „да на раду почива сав државни, народни и породични живот“. С обзиром да су се народи и појединци већ могли уверити да спровођници култа рада, сами радници, у „новом портрету“ још мање права имају него у старом, идеолози националсоцијалистичког фашизма писали су и говорили да у новим условима раднички празник стоји изнад сваког материјализма и да га треба светковати у духу идеалистичких схватања.³⁰

Живот у Београду ипак се није нормализовао према захтевима и обећањима окупатора и квислинга. Злогласни комесар града Београда, постављен за управника града и за вршиоца дужности председника градског поглаварства, Драги Јовановић, при преузимању својих нових функција, присиљен је да позове Београђане да прекину „са свима штетним наслеђима прошлости“, да пружи пуну и изнад свега лојалну сарадњу немачким властима и њему самом, јер само „ко тако поступа може рачунати на пуну подршку“ његову, док „свако друго поступање биће разлог за примењивање најенергичнијих мера према учиниоцу...“³¹

Појавиле су се и нове привредне тешкоће. Квислиншке *Општинске новине* присиљене су изнети на јавност да на београдским пијацама и у београдским кафанама све мање има основних артикала и да су они све скупљи, да нема дрва, „да сопственици дрвара скривају дрва на својим дрварама и само појединим грађанима дају по знатно вишој цени него што је то одређено... да сопственици превозних средстава... безобзирно уцењују грађане... да пекарнице остају преко целог дана затворене... да извесни крајеви Београда добијају мање животних намирница... да несавесни грађани који немају никакву дозволу за трговање набављају ретке намирнице и продају их по баснословним ценама...“ а као најстрашнију истину износе „да се по улицама и данас продају *левичарски часописи* ранијих датума“.³² Други квислиншки лист, *Ново време*, износи са огорчењем како: „Судећи по досадањем нашем раду и прегнућу на обнови нашег народног духа и многих других тековина, ми Срби као да нисмо правилно схватили ово вишенедељно раздобље које нас одваја од наше сумануте авантуре кад смо изазвали један непотребан рат... Многи од нас нису схватили нашу нову стварност. Многи од нас још увек сањаре и шапућу... јер друкчије се не може разумети чињеница да наша поља још нису обрађена у потребној мери, да се рушевине наших градова споро отклањају, да нормални живот земље још није у довољној мери успостављен, да Србија још није добила једну одређену физиономију...“³³

У другој половини маја, крајскомандатура објављује огласе и наредбе грађанима Београда, којима их упозорава да: „Од стране немачке оружане снаге стално пристижу жалбе да цивилно становништво у опхођењу са немачким официрима и војницима не показује потребну пажњу и поштовање које им припада. Нарочито се све више примећује, да се већи део становништва приликом кретања улицама не уклања, чак шта више дрско закрчава пут“. Зато крајскомандатура обраћа пажњу грађа-

нима „да ће убудуће против оваквих поступака подузети строге мере“.³⁴

Комесар за унутрашњу управу упозорава Београђане у тим околностима да је потребно „одбацити свако политизирање и бити свестан да настаје ново време“.³⁵

Живот у Београду постаје у сваком погледу све тежи. У другој половини маја проја је једини хлеб који се може добити у београдским пекарама. Али и те проје има само у ограниченој количини и врло је рђавог квалитета. *Општинске новине* кажу да „скоро свуда она је слабо, односно рђаво печена, пуна воде, гњетава. Ако стоји дан-два она постаје горка и више се не може јести“. Квислинзи морају признати да је питање хлеба постало „једно од најважнијих питања Београда“...³⁶

Раздобље опомена, претњи и превентивних кажњавања завршено је у јуну, у времену напада Немачке на Совјетски Савез. Јуна 22. начелник управног штаба Турнер (Turner) у име војног заповедника Србије наређује комесару министарства унутрашњих дела Аћимовићу у Београду да према ранијем споразуму с њим изврши још те ноћи хапшење свих „њему познатих комуниста града Београда“, да их затвори на Ади Циганлији привремено, а после да их спроводе у концентрациони логор који има да организује према добијеном наређењу. У тој поверљивој наредби тражи се да полиција одмах „уведе поштрену уличну службу“, да се издају „потребна упутства за нарочито чување јавних зграда, мостова и осталих важних постројења“.³⁷

Управник града Београда, Драги Јовановић, дао је до знања, 24. јуна, грађанима Београда да је на основу одобрења надлежних немачких власти Управа града преузела са својим наоружаним органима „поред немачке војне силе, службу безбедности по дану и ноћу“. У прогласу „да не би било никаквог двоумљења о томе како ће се поступати“ квислиншки управник полиције обзнанио је следеће:

„1. Униформисани и цивилни органи Управе града Београда ће према свима

оним лицима, која настоје ширењем неистинитих гласова да поремете ред и мир, поступити са свом строгишћу;

2. сви органи су добили изрична наређења, да према сваком оном ко ма у ком виду покуша да наруши ред и мир, и тиме угрози наше најбитније народне интересе, наступа са ватреним оруђем“.³⁸

Окупаторски фашистички режим тих дана открио је Београђанима и на економском подручју шта се у пракси подразумева под тоталитарним системом. Према наредби војног заповедника у Србији од 23. јуна о „економисању робом“, прописала се могућност дириговања „произвођачу коме ће продавати своју робу, односно од кога ће куповати своје сировине“. Даље, према тој наредби могло се „ограничити или потпуно забранити подизање нових производних предузећа“ и стварање картела „произвођача, трговаца и потрошача“. Да се не би преплашили носиоци и представници приватног капитала, ова наредба је одмах пропраћена коментаром да се циљ тоталитарног система може постићи и „са минимумом мешања у приватну привреду“ и да је то чак и у многим случајевима целисходно „да би се избегла опасност претеране организације (Überorganisation)“.³⁹

Поред прогласа са претњама и мерама ограничавања животних сфера народа, почела су ових дана да се појављују и саопштења о стрељањима. 5. јула становништво је преко радија и листова упознато са мерама одмазде према којима је тога дана стрељано 13 „функционера комунистичког покрета и Јевреја због припреме аката насиља и саботаже“. Уз ово саопштење скренута је пажња „на то да ће даљи, па и најмањи покушаји извршења аката саботаже и насиља наићи на још оштрије мере“.^{39a} У дневном извештају од 8. јула Врховној команди саопштено је да је стрељано „10 комуниста и 3 Јеврејина у вези са пронађеним експлозивом“.⁴⁰

Квислиншке новине, пуне антикомунистичких чланака, упозоравају грађанство да су се комунисти „активирали од кад је почео рат између Немачке и

УПРАВНИК ГРАДА БЕОГРАДА

II Бр. 230
24. јуна 1941 год.
Београд.

Грађанима Београда,

На основу одобрења надлежних немачких власти Управа града Београда, са својим наоружаним органима, преузела је, перед Немачке војне силе, службу безбедности по дану и ноћи.

Дужност је свију грађана, да својим држањем и поступцима, олакшају органима вршење њихове иначе напорне службе.

Рад и потпун мир, лична и имовна безбедност је оно, што је позвана да загарантује у првом реду полицијска оружана сила.

Да не би било никаквог двоумљења о томе, како ће се поступати

ОБЗНАЊУЈЕМ:

1. Униформисани и цивилни органи Управе града Београда ће према свима оним лицима, која настоје ширењем неистинитих гласова да поремете ред и мир, поступати са свом строгашћу.

2. Сви органи су добили изрична наређења, да према сваком ономе, ко ма у ком виду покуша, да наруши ред и мир, и тиме угрози наше најбитније народне интересе, наступе са ватреним оружјем.

УПРАВНИК ГРАДА БЕОГРАДА
ДРАГ. Љ. ЈОВАНОВИЋ, с. р.

Упозорење београђанима од стране управника града Београда од 24. јуна 1941. (Музеј града Београда)

Avis aux Belgradois par le préfet de la ville de Belgrade le 24 juin 1941 (Musée de la ville de Belgrade)

Совјетског Савеза“.⁴¹ Квислинзи истичу да се „дужност према народу и отаџбини“ састоји у покорности, послушности према окупатору, а не у борби противу њега. Да би одвратили народ од борбе, они „зналачки“ тумаче да: „Данас нису потребни као раније многобројни гарнизони за спровођење војничке окупације, већ су довољни једна ескадрила бомбардера, неколико тенкова и одред моторизованих митраљеза па да се униште читави градови и села, да се предаду пламену комплекси шума, приликом чега страдаће хиљаде невиних жртава.“⁴² Али народ се није дао застрашити никаквим претњама и репресалијама. Устанички покрет ширио се незадрживо.

Војни заповедник 17. јула методе одмазде пооштрава уредбом, којом обзнањује, да ће смрћу или робијом од најмање 3 године бити кажњен онај ко намерно:

„1. за рат важне залихе или постројења сваке врсте, нарочито плинска, водена и електрична постројења, бране, железничка, телеграфска, телефонска и светлосна постројења уклони или оштети,

2. помаже на заузетој територији војна лица која нису немачка,

3. на штету немачке војне силе или Рајха преноси вести лицима или властима изван заузете територије,

4. приређује противничке скупове или на њима учествује,

5. у намери да шкоди интересима немачке војне силе и Рајха, обуставља посао, одвраћа раднике или друге позива да престану са радом или да га напусте.“⁴³

Окупатор наставља са стрељањем и саопштава да је 17. јула стрељано у Београду 16 комуниста. Претње да ће због саботажа бити све већи број лица стрељано нису довољне. Војни заповедник цинички саопштава да ће одсада пружати „београдском становништву прилику да покаже своју солидарност у борби против рушилаца јавног поретка и безбедности“ и зато наређује „да само становништво преузме на себе чу-

вање каблова који су постављени по разним улицама“.⁴⁴

У низу мера противу грађанства тих дана уводи се још и обавезна служба рада за све младиће од 20 до 22 године у трајању до 9 месеци.⁴⁵

Мере страховладе, хапшења, злостављања, стрељања квислиншке новине пропраћују величањем људи који су се још у прошлости, као њихови претече, истицали борбом против комуниста. Тако се слави злогласни министар унутрашњих дела, творац обзнане против комуниста из 1920. године, Милорад Драшковић, поводом 20-годишњице његовог убиства као један „од најодлучнијих, најпоштенијих и најнационалнијих српских политичара“.⁴⁶

Да би се подигао морал окупаторским војницима и квислиншким сарадницима, успеси немачких трупа на источном фронту прослављају се као знаци дефинитивне победе.⁴⁷ По Београду се истичу свуда транспаренти са знаком V иницијалом речи *Viktoria*. Бацају се шарени леци са овим знаком, из авиона, трамваја, камиона и других возила. Разапета су платна у Кнез-Михаиловој улици, на Теразијама и другим улицама са словом V, и транспаренти са натписом: „Европа се налази у знаку слова V а Београд је такође у Европи“.⁴⁸ Тако по целом Београду.

Појединачни успеси још не значе победу. Немци чак у окупираном Београду виде сопственим очима да се борба наставља. У дневном извештају заповедника оружане силе на југоистоку опет стоји: „25. јула у Београду покушаји Јевреја да запале немачке аутомобиле. Биће стрељано 100 Јевреја... 26. јула спречен комунистички атентат бомбом на радио-станицу Београд. Атентатори ухваћени. Главни организатор при бекству погинуо приликом једног скока“.⁴⁹

Окупатори и њихови квислиншки помагачи увиђају већ да само стрељања неће бити довољна за обуздање устаничког покрета. Зато се улажу све већи напори у демагошке акције пропаганде. Понавља се да је Југославија имала

Уредба о поштрењу казни

У Листу уреда Војног заповедника у Србији јуче је изишла следећа уредба:

„На основу овлашћења да тог ми од Врховног заповедника војске ради поштрења досад предвиђених казни према § 4 Уредбе о Ванредном ратном казненом праву од 17 августа 1939 године за у наставку означена и у Објави Главнокомандујућег војске за заузету југословенску територију (Службени лист Бр. 1, стр. 22) и у Наредби Главнокомандујућег војске о увођењу немачког казненог права и казних одредаба на заузету југословенску територију (Службени лист Бр. 1, стр. 4 и 5) извршена дела и пропуштања наређујем

§ 1.: Смрћу или робијом не испод 3 године биће кажњен, ко намерно:

1) за рат важне залихе или постројења сваке врсте, нарочито плинска, водена и електрична постројења, бране, железничка, телеграфска, телефонска и светлосна постројења уклони или оштети,

2) помаже на заузетој територији војна лица која нису немачка,

3) на штету немачке војне силе или Рајха преломити вестима или властима изван заузете територије,

4) приређује проти немачке скупове или на њима учествује,

5) у намери да шкоди интересима немачке војне силе или Рајха, обуставља посао,

одвраћа раднике или друге позива да престану са радом или да га напусте.

§ 2.: За кажњиви покушај једног злочина поменутог у § 1 или за помагање истог, дозвољена је уопште казна, која је предвиђена за извршено дело.

§ 3.: Ова Уредба важи и за кажњива дела, која су учињена пре њеног ступања на снагу али после објављивања горе поменуте Објаве и Наредбе Главнокомандујућег војске.

Београд, 11 јула 1941.

Војни Заповедник у Србији

Напади ваздух Тобрук и енглес у Северној

Рим, 16 јула (ДНБ)

Штаб Врховне команде саопштава:

У Северној Африци италијански и немачки авиони поново су напали утврђења, батерије и лучка постројења у Тобруку.

Друге немачке ваздухопловне јединице напале су истурене непријатељске аеродроме.

У Источној Африци једна колони италијанских трупа

Уредба војног заповедника у Србији о поштравању казни од 11. јула 1941. (Ново време од 17. VII 1941)

Décision du commandant militaire en Serbie sur l'aggravation des peines, datée du 11 juillet 1941 (Novo Vreme du 17 juillet 1941).

KOMMANDANTURBEFEHL

Da der planmässige und erfolgversprechende Aufbau der Hauptstadt Belgrad durch verbrecherische und unsagbar lörrichte Elemente gestört wurde, wird es zur Arbeitserleichterung der Ordnungskräfte notwendig, wieder eine Art Belagerungszustand einzuführen, der im Interesse aller vorher erleichtert werden konnte. Demgemäss wird die abendliche Sperrstunde für die Bevölkerung folgendermassen verlegt:

Wechentags ausser Sonnabend 20 Uhr.
Sonnabend und Sonntags 19 Uhr.
Dementsprechend schliessen die Lokale.

DIE JUDEN, die auch hier wieder im Trüben zu fischen versuchen, DÜRFEN SICH NUR VON 6—18 UHR DRAUSSEN ZEIGEN. Weitere Einschränkungen für sie werden vorbehalten.

Der Befehl gilt ab heute.

Montag, den 28.VII.1941.

DER KOMMANDANT VON BELGRAD.

НАРЕДБА КОМАНДЕ БЕОГРАДА

Пошто је плански рад на подизању главног града Београда који је обећавао толико успеха, ометан злочиначким и неискриво безумним елементима, појављује се потреба да се, ради олакшања рада органа безбедности, поново заведе нека врста опсадног стања, које је раније у општем интересу било ублажено. Према томе, вечерњи полицијски час за становништво премешта се овако:

Радним даном, изузев суботе, 20 часова
Суботом и недељом, 19 часова.
Према томе ће се затварати и локали.

ЈЕВРЕЈИ, који и том приликом опет покушавају да лове рибу у мутној води, СМЕЈУ ДА СЕ ПОЈАВЉУЈУ НА УЛИЦИ САМО ОД 6—18 ЧАСОВА. По потреби предузеће се према њима даља ограничења.

Ова наредба важи од данас.

Понедељак, 28-VII-41

КОМАНДАНТ БЕОГРАДА

Наредба команданта Београда од 28. јула 1941. о поштреним мерама против грађана (Библиотека града Београда)

Ordre du commandant de Belgrade du 28 juillet 1941 sur de nouvelles mesures envers les citoyens (Bibliothèque de la ville de Belgrade)

„милион војника и десетину хиљада разних оружја“, па није била у стању да пружи отпор немачкој војсци, и да према томе сада се од борбених акција не може никакав успех очекивати. Износе се старе тврдње да овде код нас нема смисла подржавати комунистичке тежње и циљеве јер у Југославији „није било великих радничких маса тешке индустрије да би нас јако притискао класни раднички проблем. Код нас је највећа већина народа сељак и малограђанин. У данашњој Србији данас је тај однос још повољнији...“⁵⁰ Према њиховим схватањима „треба организовати добре домаћине“... Треба створити „грађанску лигу мира и поретка“.

Немачки обавештајни биро (ДНБ) саопштава 27. јула нове мере одмазде. По њима: „Ко год се затекне да без дозволе поседује оружје, без милости ће бити кажњен смрћу“. Истовремено даје

се до знања грађанима да су војни судови у српској области изrekli у току последње две недеље 12 смртних пресуда „над домороцима који су без дозволе поседовали оружје“.⁵¹

Командант Београда у наредби од 28. јула казује да се ради олакшања рада органа безбедности поново заводи „нека врста опсадног стања“. Поред тога што се забрањује кретање становништва после 19 односно 20 часова, радним даном, морају се затварати и локали у тим часовима.⁵² 29. јула квислиншке новине саопштавају да је претходног дана, 28. јула, у Београду стрељано 122 Јевреја и комуниста. Истовремено се позива становништво да „у свом сопственом интересу“ сарађује у борби „против комунистичко-јеврејских штеточина“, и да сва „сумњива опажања“ пријави „најбржим путем немачким и српским властима“.⁵³

Заповедник оружане силе на југоистоку није задовољан „обичним“ мерама одмазде и 29. јула у име Врховне команде немачких оружаних снага наређује да се „у случајевима саботаже смртне казне врше вешањем и да се примењују сва остала средства за застрашивање које одговарају навикама становништва“.⁵⁴ Немачки освајачи своје варварске окупаторске навике хоће да прикажу као прилагођавање навикама народа освојених земаља.

У заповести од 31. јула, после велике акције београдских комуниста којом је ослобођен из канџи Гестапоа Александар Ранковић, тада секретар покрајинског комитета Србије, немачки заповедник у Србији обелодањује да је разрезао „граду Београду контрибуцију од 10 милиона динара због терористичких дела која су последњих дана извршена“. Та се сума, према овој наредби, употребљава „за борбу против комунистичког вршања“.^{54a}

Упркос свим репресивним мерама акције отпора се настављају. У извештајима шефа немачке полицијске службе највише се истичу датуми стрељања.⁵⁵

У борби против родољубивих и револуционарних елемената Немци и квислинзи одлучили су да се користе и средствима поткупљивања људи, новчаним наградама за потказивање противника. Тако се објављује, 4. августа, саопштење да је Министарство унутрашњих дела одлучило „да новчано награди свако оно лице које би помогло“ да се комунисти „похватају или униште“. Да би охрабрили кукавичке издајничке елементе у саопштењу се додаје да „имена награђених лица чуваће се у највећој тајности“. Делујући на најниже инстинкте, проглас истиче да „новчане награде према важности учињених услуга могу бити врло знатне“. За подстрекавање ревности професионалних лица додаје се да ће бити награђени „и они државни службеници, органи јавне безбедности и жандарми који се истакну и својим радом допринесу“ да се комунисти „похватају или униште“.⁵⁶

Безочност окупатора и квислинга узима тих дана карактеристичне размере и тиме што се они прикривају велом

невиности, а своје жртве покушавају приказати као злочинце. Поводом емисија страних станица о стрељањима у Србији, квислиншки лист *Обнова* пише како је познато „да су зверства и клања... специјалитети управо бољшевица...“ а не витешких Немаца.⁵⁷

Почетком августа Савет комесара објављује уредбу о уклањању „национално непоузданих службеника из јавне службе“. По члану првом те уредбе, нису могли остати у служби нити се користити стеченим правима „они војни и цивилни, државни и самоуправни службеници, као и службеници јавноправних установа који у својим личним и службеним односима нису руковођени побудама за опште добро нашег народа и ремеће нормални развој националног осећања и рада — а то су: 1. сви они који припадају интернационалним организацијама — комунисти и масони — као и они који испољавају своје симпатије са њима, сарађују са њима или их помажу; 2. Сви они службеници који распростиру лажне вести и уопште речју или делом уносе забуну и ремеће нормалан развој националног осећања народа; 3. Сви они који су испољили или испоље склоност за корупцију; 4. Сви саботери, тј. они службеници који су немарни и несавесни и који на служби не испуњавају вољу и осећања да им је стало до што скоријег оздрављења и обнове Србије; 5. Сви они који су својим делима допринели да земљу и народ гурну у несрећан убилачки рат са немачким Рајхом“.⁵⁸

Мере против носилаца ослободилачког покрета допуњују се 7. августа још једном наредбом управника града Београда. У њој се, у члану 1, истиче да је: „Забрањено издавање стана, односно давање коначишта или давање уточишта под ма каквим видом свима лицима — станарима, подстанарима, путницима, гостима, послузи са станом — без пријаве таквог лица управи града Београда.“ За неизвршење ове наредбе предвиђене су новчане и затворске казне, а поред тога грађани се упозоравају да „уколико се буде установило да су ова лица — станари, подстанари, гости, послуга — која нису била пријављена, при-

падници комунизма или осталих левичарских покрета, сва напред означена одговорна лица (надзорници кућа, вратари, пазикуће, управитељи хотела и сл. — А. Р.) под тачком 2 ове наредбе, која су била дужна пријаву да учине, потпадају и под примену свих казни и мера које се примењују према комунистима и осталим левичарима⁵⁹. У следећој одредби напомиње се да ће сва ова лица бити кажњена казнама предвиђеним за комунисте и за левичаре и у случају да подносе тражену пријаву о настањењу, али не обавесте надлежне органе о томе да су станари присталице комунизма и осталих левичарских покрета.

Пошто се покрет отпора даље ширио и поред најоштријих репресивних мера, предузимане су нове пропагандне мере. Почело се са прикупљањем потписа антикомунистичког апела српском народу од стране угледнијих српских грађана. У апелу се позива „целокупан српски народ да одлучно у свакој прилици свима средствима помогне наше власти у борби противу... злотора српског народа и његове будућности...“⁶⁰ Иако у условима терора потписани апел није могао имати неки већи ефекат, ипак су квислиншке новине ликујући истицале да су проглас „потписали владице као представници свештенства, најеминентнији наши политички људи, генерали и сенатори, представници универзитета и науке, најбољи лекари, инжењери, новинари, индустријалци, радници, трговци и представници свих осталих стајежа и професија...“⁶¹

Тих дана организоване су акције потписивања апела и јавног изражавања осуде комуниста и оружаних акција отпора у свим установама и удружењима. А на борце покушало се сада утицати не само претњама и репресалијама него и обећањима помиловања. Тако је објављено да ће се благо поступити према онима који се врате својим кућама, док, напротив, „лица која се не врате из збегу у року од осам дана биће проглашена за одметнике и уцењена“.⁶²

Да би оправдали своју окупацију, Немци су се позивали и на историјска права заснована на победама и рато-

вима у прошлости. Сходно таквим схватањима права, они су нарочито свечано прославили успомену на Евгенија Савојског у августу 1941. истичући како је он пре 224 године заузео Београд. Тог дана на разним прославама упоређивано је ратовање Савојског са ратом националсоцијалистичке хитлеровске Немачке.⁶³

Пошто се народ никако није дао обманути, заповедник Србије одлучио је да као застрашујући пример примени и варварски метод јавног вешања, и то у центру главног града Србије. Зато је у недељу, 17. августа, обешено пет лица. Лешеве су остављени да висе на електричним стубовима.

У званичном саопштењу нису објављена имена обешених већ само њихови иницијали. Један од њих био је М. П. „студент из Београда, члан комунистичке студентске организације“. Према том саопштењу М. П. је 15. августа извршио напад на једно немачко војно лице. Друго обешено лице носило је иницијале Ј. Р.: „сељак из Дрлупе срез Космај... који је вршио нападе на немачку војску и пљачкао српска села“. Треће лице Ј. В. „сељак из Парцана срез Космај“. Према немачком саопштењу окривљен је за иста дела као и Ј. Р. Четврто лице М. С. био је обућарски калфа из Београда. Исти је оптужен за препаде на немачка војна лица. Пето лице Ј. Ј. „кројачки помоћник из Београда“. По немачкој званичној верзији покушао је атентат на органе јавне безбедности у Београду.⁶⁴ (После рата је установљено да су са наведеним иницијалима обешени: 1. Милорад Покрајац, бач VII разреда гимназије; 2. Јевић Ратко, земљорадник; 3. Јовановић Велимир, земљорадник; 4. Милин Светислав, обућарски радник; 5. Јанковић Јован, кројачки радник. Сви су они били подвргнути мучењима у затвору Гестапоа пре него што су убијени).

Поред оваквих злочиначких дела окупатора квислиншки листови имали су образа да говоре о томе како је немачка окупаторска власт хумана, како је она толерантна, како за разлику од ранијих режима окупације, у прошлости, сада у земљи постоје и раде домаћи

Теразије на дан 17. августа 1941. (Историјски архив Београда)

Terazije le jour du 17 août 1941 (Archives historiques de Belgrade)

судови, домаћа полиција, и др. Квислинзи су се правили као да не знају, а са својим ниским сазнајним способностима можда неки и нису знали, да су ови судови и ова полиција постојали у интересу злочиначких акција самих окупатора, а не из обзира према побеђеном народу. За писање квислиншке штампе тих дана масовног истребљења народа од стране Немаца карактеристично је објављивање лажних података о стању појединих логора у фашистичким земљама, према којима изглед ових логора је такав да их је прикладније упоредити „са санаторијумом неголи са затвором“.⁶⁶

Августа 19. објављена је као даља превентивна мера наредба власницима и настојницима кућа за становање да кључеве од улазних врата убудуће може имати само један човек, настојник, соп-

ственик или друго овлашћено лице јер: „Само се тако може избећи да се у појединим кућама за становање крију лица која угрожавају јавну безбедност... Само ће се на овај начин имати пуна контрола над свим лицима која обитавају у појединим зградама, и над лицима која код ових долазе...“⁶⁷

За умиривање својих присталица и застрашивање својих противника квислинзи 22. августа објављују, по добијеним информацијама о припремама за офанзиву, да се комунисти налазе пред ликвидацијом у Србији, да ће до уништења комуниста „доћи у најскорије време помоћу једне солидно организоване и прецизне акције која неће оставити некажњеног ни једног одметника и која ће технички онемогућити да се убудуће на терену Србије појави ма и једна бољшевичка група“. По њима „пре

Немачка омладина (Hitlerjugend) дефилује на Теразијама августа 1941. Види се слово »V« које су Немци постављали по улицама Београда (Историјски архив Београда)

La jeunesse allemande (Hitlerjugend) défile à Terazije en août 1941. On voit la lettre »V« que les Allemands ont placée dans les rues de Belgrade. (Archives historiques de Belgrade).

него што јесен скине лишће са шума које се сада зелене, на терену војног заповедништва у Србији неће више бити саботера и атентатора“. У прераном ликовану залурадо указују на то како је „глупо и наивно било веровати да ће војска која је поразила Пољску, Холандију, Белгију, Норвешку, Француску, Југославију — која се бори на фронтовима у Африци и на Атлантику и задаје страховите поразе огромној држави као што је СССР — устукнути пред неколико стотина шумских комунистичких „јунака“ на једном окупираном територију!“...⁶⁸

Војна и полицијска машина уништавања и пропагандна машина заваривања раде тих августовских дана пуном паром. С једне стране, читамо вести у квислиншким новинама: „Убијена два комуниста 23. августа код студентског дома при легитимисању...“ „Спречено растурање комунистичких летака“... „Ухваћена група од седам комуниста у Београду“...⁶⁹ С друге стране, уздижу се сви могући антикомунистички политичари у блиској и даљој прошлости. Међу њима истиче се и Керенски са својим пророчанством о блиској немачкој победи над Совјетима.⁷⁰ Док се и пропали неспособни политички прваци величају као људи изузетне способности, дотле се већина познатих и мање познатих комунистичких и прогресивних личности

прокламују ниже вредним ђићима, изједначају се са Циганима и Јеврејима и придају им се злочиначке квалификације.⁷¹

За брже онеспособљавање и ликвидирање противника употребљавају се и све могуће мере засноване на инстинктивним слабостима појединаца. Тако се чак код Јевреја предвиђених за коначно уништење именују повереничка лица која у име Немаца извршују наређења за умиривање или злостављање жртве.⁷² У оквиру таквих и сличних мера одређују се у то време и награде „за лица која ухвате или убију комунисту“. Награда је износила за обичног комунисту 3.000 динара, а за вођу 25.000.⁷³

Да би повећали своје оружане одреде, у које су се упркос разним обећањима и наградама јављали само малобројни отпадници народа, Савет комесара издао је крајем августа уредбу о позиву активних војних лица на дужност у случају потребе. За неодржавање предвиђен је, том уредбом, губитак права на припадност.⁷⁴

У борбу на страни окупатора позивају се у помоћ први пут отворено и четници Косте Пећанца. Квислиншка *Обнова* објављује чак његово наређење написано у обесном и уображеном тону војсковође, којим казује да: „Сви они који се налазе скривени у шумама а нису под „његовом“ командом имају се

у року од осам дана од дана прокламације вратити својим кућама и своме редовном послу... За неизвршавање предњег казниће се смрћу". Тај „херојски“ војвода у служби окупатора објављује још да ће се казнити „смрћу сваки ко буде покушао да државне и самоуправне објекте, железнице, мостове, путеве, државне зграде и приватну имовину штети и уништава као и све што припада окупаторским властима."⁷⁵

За борбу против српског народа окупаторска власт образвала је 29. августа и владу генерала Недића у нади да ће она допринети смиривању духова и уништавању ослободилачког покрета. Задатак нове владе формулисао је јавно државни саветник Турнер речима да ова влада има да се залаже „да са свим снагама успостави ред и јавну безбедност и да их одржи."⁷⁶

Шеф квислиншке владе у то време обећава да ће успоставити ред и да ће, поред тога, „увести обавезну службу рада“ која ће да буде „велика школа националне дисциплине". Квислиншке новине истичу да „влада Недића није партијска него једна ванпартијска и надпартијска национална влада“, „влада народног спаса“. Оне, као у победничком заносу, кличу да је ова влада „приступила најенергичније формирању оружане снаге, за коју је већ добијено потребно наоружање и спрема, тако да ће већ првих дана овог месеца кренути из Београда наоружани одреди који ће имати да успоставе мир и ред у срцу земље..."⁷⁷

Образовање нове владе уистини представљало је стварање помоћног органа за функције одређених установа, првенствено оружаних одреда у борби против учесника народноослободилачког покрета. Нови војни заповедник Србије генерал Данкелман (Dankelmann), који је после насилне смрти, од авионског уде-са, генерала Ферстера, дошао на овај положај, изјавио је, 10. септембра, на једној поверљивој конференцији, да је поставио владу генерала Недића са задатком „да успостави ред и мир у Србији“ јер задатак немачких окупационих трупа није да се исцрпљују у борби против комуниста.⁷⁸

Терористичке репресивне мере остају примарне. Извештаји немачког војног заповедника почетком септембра говоре углавном о погубљењу комуниста. Тих дана стрељано је по неколико десетина и стотина комуниста, у знак одмазде поводом нападаја на немачке функционере и војне објекте.⁷⁹

Незадовољан ситуацијом, генерал-фелдмаршал Лист наређује, 5. септембра, да заповедник Србије и односна виша команда имају предузети све мере „да могу дочекати свако поопштрење ситуације и коначно умирити земљу још пре зиме."⁸⁰ Он истиче да с обзиром на учестале нападе на војнике и постројења немачке оружане силе, „досад предузете противмере не задовољавају". Пошто се једновременно не могу заштити сва опасна подручја и угрожени објекти, по том наређењу „осигурања треба ограничити на оне објекте чије је одржавање од животне важности. Првенствено овамо спадају Београд као престоница (ту треба имати довољно покретних резерви!) железничка пруга Лесковац — Ниш — Београд — правац Загреб, дунавски и савски мостови..." Ради осигурања ових објеката налажу се:

„Безобзирне и неодложне мере против устаника, њихових помагача и сродника (вешање, паљење њихових насеља, повећање броја талаца, депортирање родбине у концентрационе логоре итд.).

Оштар надзор над српском жандармеријом. Пасивно држање, нпр. кад допусти да буде разоружан без сопствених губитака, има се одмах оштро казнити. С друге стране, препоручује се стављати у изглед новчане награде за храбро држање и енергичну акцију.

Појачана употреба поверљивих лица (повереника) ради утврђивања коловођа, хушкача и устаничких гнезда.

Пуно искоришћавање утицаја српске владе, коју, уз одговорност, треба привући на активну сарадњу."⁸¹

Изгледа да немачка команда није била задовољна ни својим официрима и војницима у борби против устаника у Србији. Зато се истиче потреба да се припадници немачке оружане силе не-

прекидно обучавају о томе „како да поступају у случају препада и слично“. При том се наглашава „да се од сваког немачког војника захтева иницијатива и активност, да ни у ком случају са устаницима не преговара и да се никад не сме предати.“ При постављању задатака треба знати да је њихов једини циљ „у томе да се српски устанички покрет брзо и коначно уништи“. Ради постизања тог циља, каже се на крају те наредбе, неопходно је: „Неспособне старешине сместа уклонити, по потреби позвати их на одговорност!“⁸²

У складу са новодобијеним инструкцијама, у наредби команданта Недићеве жандармерије тих дана истиче се да је влада решила „да најодлучније и енергично стане на пут раздорној акцији деструктивних елемената...“ Напомиње се да ће се ради постизања одређеног циља одредити „најрадикалнија средства“.⁸³

У то време, 9. септембра, Недићева влада прописује уредбу „о преким судовима оружане силе“. Према параграфу 2 те уредбе, преки суд је могао да изриче само смртну казну. Противу пресуде преког суда није било „никаког правног лека.“⁸⁴

Упоредо са припремањем и извршењем драстичних мера против бораца народноослободилачког покрета, Милан Недић подстрекава јавност и пропагандним ефектима. У говору који је означен као „последњи апел председника владе“ покушава се изазвати нерасположење грађанства према устаницима тврђом да они који руше „пруге, мостове, тунеле...“ не могу ометати саобраћај немачке војне силе. Ова рушења шкоде само српском народу јер спречавају „довоз животних намирница“. Недић сугерише народу да „окупаторској војној сили нимало није тешко да за најкраће време сврши са одметницима...“ Подсећа их на априлски рат, када „са својих милион и по војника Југославија није ни десет дана могла да одоли ударцима“ немачких трупа.⁸⁵

Без обзира на све оружане и пропагандне мере квислиншка влада не успева да изврши добивене задатке од Немаца. Немачка команда предвидела је

образовања много већег броја квислиншких одреда него што су недићевци били у стању да врбују и мобилишу људе. У једном усташком извештају од 12. септембра казује се да према многобројним изјавама „може се закључити да експеримент са владом и постављањем српске војске неће успети јер су нереди у Србији попримили толике размере да не можемо веровати у њихово угушивање са садашњом бројчано слабом немачком посадом или новоформираном српском милицијом. Часници Срби врло нерадо одлазе у ову српску војску; разни генералски синови и сада долазе до кобног утицаја, извлаче се од служења или су дошли на места где нису изложени никаквој опасности. То је већ сада изазвало нерасположење код оних који нису повлашћени, те се многи који су нашли до сада ма каквог намештења изван војске, одричу и не желе ступити у исту“.⁸⁶

Влада Милана Недића није успела да прикрије своје издајничко порекло и поробљивачко деловање никаквим пропагандним средствима. Узалуд се називала свим могућим патриотским именима и користила дејствима фалсификованих реликвија прошлости. Хероизирани речи губиле су смисао у устима службеника окупатора. Међутим, квислинзи су са упорном истрајношћу, пошто нису имали другог излаза, употребљавали националистичку фразеологију на коју су им дела демантовала речи. Они су владу у служби непријатеља прогласили „владом народног спаса“, тоталитарни режим у духу фашизма називали ванпартијским и надпартијским, а јединице придодате органима немачке сигурности величали као заштитне одреде слободарског народа. (Као куриозитет наводимо да су Недића упоређивали и са Николом Пашићем, те да су га представљали и препоручивали чак као потомка првоборца великог устанка против Турака). У једном од написа у којем се тумачила и величала „историјска улога“ генерала Милана Недића стајало је између осталог да се: „са правом може рећи да никада иза Николе Пашића — на чело владе није дошао човек тих способности, такве моралне вред-

ности, тако близак и драгоцен своме народу као генерал Милан Недић. По своме пореклу он је везан за најхеројскије стране повеснице српскога народа. Његова мати је унука кнеза Николе Станојевића, синовца и усиненика кнеза Станоја од Зеока, прве жртве дахијске сече кнезова у јануару 1804, кнеза Николе првог српског осветника пред Караборћев устанак, који је он својом пушком огласио, а о коме Сима Милутиновић Сарајлија пева:

„Најпрви тад он Турчина
уби“...⁸⁷

Каснијим генерацијама звучаће смешно када се сарадник поробљивача у борби против устаника позива на устаничког претка, но ове речи показује им и кроз какве се све фазе и ступњеве политичке демагогије морало проћи да би се дошло до виших сазнања о методима и циљевима политичке борбе.

Квислинзи су све противнародне мере бранили тобожњим интересима народа, мада су забране и претње које су ове мере садржале доказивале супротно. Тако је у првој својој наредби Недић одмах изнео, под тачком 5, да неће трпети „никакво партијско политичко деловање ни у ком правцу... јер оно највише шкоди народу. Стога свако испољавање и деловање у том правцу има престати, а сваки онај који противно поступи има се одмах привести заслуженој казни“...⁸⁸

Противјеврејске мере коришћене су, као и у старом и средњем веку, у робовласничком и феудалном поретку, за ликвидирање конкурената и присвајање њихових богатстава, евентуално заузимање њиховог економски повољнијег положаја. Дешавало се стога да су појединци јавно или потајно денунцирали чак своје аријевске противнике као неаријевце, да би их елиминисали и дискредитовали, па су онда ови били присиљени да код надлежних органа и преко новина доказују да немају сродничке везе са Јеврејима.⁸⁹

У почетку устаничког покрета квислиншки листови су обмањивали јавност и тврдњама да међу „комунистичким одметницима“ нема „ни једног правог Србина“. А кад је ослободилачки покрет

под вођством Комунистичке партије очигледно узео размере свенародног устанка, квислинзи су, признајући „да у српским шумама има комуниста и то на жалост српских комуниста“, покушавали да их дискредитују најразличитијим погрдним епитетима. С обзиром на то да у револуционарним масовним покретима играју доминантну улогу припадници сиромашнијих, радних слојева народа, квислиншки органи, иако су сами припадали слоју богатије буржоазије, ситне буржоазије и декласираним елементима, представљали су устанике, комунисте, првоборце радничке класе као антипролетерске богаташе и нераднике. Један од Недићевих функционера, вршећи категоризацију комунистичких бораца, разврстао их је, на пример, у три групе, од којих су се у првој налазили, према овој класификацији, махом богати трговци и занатлије који „су немилосрдно искоришћавали радну снагу“; у другој — „студенти и уопште интелектуална омладина која се налази под великим утицајем богатских студената, жељних разврата, безвлашћа и нових ствари уопште“; у трећој — радници. „Али не они радници поштени, већ просто речено: прави нерадници. Они који годинама нису ништа радили, који су некад имали неко имање, или што слично, па су га на лак начин спљискали и сад би хтели да се доченају туђег, туђим знојем стеченог.“⁹⁰

Квислинци су покушавали придобити раднике доказивањем да су радничке вође у Југославији били у већини богати експлоататори, „власници по више кућа“, и да је сада дошло време да на чело радника буду постављени нови људи који „ништа не значе у радничком свету“, с обзиром на лоше искуство са онима „који нешто значе“.⁹¹

Тих дана пропагандисти у служби окупатора трудили су се да утичу на јавност и дејствима на осећајне и самоодбрамбене рефлексе за изазивање противустаничког и противкомунистичког расположења. Они су објављивали пароле да акције приврженика покрета отпора, „терористичке акције“, шкоде српским грађанима и српским ратним заробљеницима, до којих услед прекида

Зашто повика на јевреје?

ОПШТИ РАЗЛОЗИ:

Јевреји, као нишан на нишанима, имају своју тужну међународну владу;
Јевреји су теорички капиталистичког искоришће-
вања радника и селанца;
Јевреји су кривци за класну мржњу;
Јевреји су родитељи комунизма и болшевиизма;
Јевреји су неискључиви родитељи свих револуција и ратова;
Јевреји су директно масонске лажне стварни господари света;
Јевреји су властодержци у (Свајетској) унији, Америци и
Енглеској;
Јевреји су непосредни изазивачи свих грађевинских ратова;
Јевреји су изазвали и овај други светски рат, да не
рушењима европских држава осушују своје
светско царство.

ПОСЕБНИ СРПСКИ РАЗЛОЗИ:

Јевреји су билик пералу: Боље рат него пакт;
Јевреји су турнули српски народ у повор овог рата;
Јевреји су теорички сави афера и корумпирани су
у свом државном апарату;
Јевреји су немисливи „тројке“ и први отпочели с отен-
тацима и саботажом;
Јевреји су први почели да беже у шуму;
Јевреји су били изазивачи братоубилачке борбе;
Јевреји су реторички државно тешко и резбан ду-
ховно јединство српског народа;
Јевреји су главни кривци, посредно или непо-
средно, за све жртве које подноси српски народ.

ЗАТО НЕ ПИТАЈ: „ЗАШТО

НЕ ЖАЛИ ОНОГА КОЈИ НИЈЕ ЖАЛИО
СМРТ ПРЕКО СВОЈИХ СЛЕПИХ ОРУЂА

ПРЕКО ЂЕТИЋА ДРАЖЕ И БОЉШЕВИКА ТИТА!

ПОВИКА НА ЈЕВРЕЈЕ?

ТЕБЕ И КОЈИ ТИ И ДАЉЕ СПРЕМА
АНГЛО-АМЕРИКАНАЦА И БОЉШЕВИКА

Квислиншки плакат уперен против Јевреја
(Музеј града Београда)

L'affiche quisling contre les Juifs. (Musée de
la ville de Belgrade)

комуникационих веза не могу доспети
поштом њихових брижљивих срод-
ника.⁹²

У духу такве пропаганде Недић тих
дана држи говор, који се плакатира и
дели по улицама Београда, са фаризеј-
ском садржином у којој се истиче да
рушењем пруга, мостова и тунела, уста-
ници „саобраћај немачке војне силе...
нимало не ометају... Али зато овим се
спречава довоз животних намирница у
наше градове, у којима српска деца тре-
ба да помру од глади“. Даље по Недићу
— услед ометања експлоатације угљених
рудника и шума „наше становништво
дочекаће зиму без огрева, а прве после-
днице биће пораст смртности код наше
мале деце, породиља и болесника...“⁹³
У истом говору генерал Недић покушава
да утиче и на саме устанике у тону пре-
клињања, позивајући их да се врате сво-
јим домовима обећавајући им милост
ако се предају до одређеног рока. Рок
је одређен за 17. септембар.

Али и шеф квислинга као и његови
наредбодавци и потчињени постали су
већ свесни да се њихова утицајна моћ
простире само у границама њихових те-
рористичких акција. Зато се највећи
напори улажу у организовање и пове-
ћање квислиншких оружаних одреда.
У говору у којем се Недић молбама и
преклињањима приказује као неки ду-
шобрижник истовремено поручује ду-
шмански: „Устајте, остављајте све друге
послове, организујте се и приступите
одредима владе спаса; сатрите одметни-
ке и разбојнике.“⁹⁴

Да би се повећали квислиншки од-
реди, Недићева влада појачава притисак
на бивше југословенске официре и под-
официре, појединачно и скупно, пози-
вајући их да се прихвате својих војних
дужности.⁹⁵ Међутим, и овде већина се
оглушује о позив издаје. Стога квислин-
шки листови тих дана у претећем тону
износе да: „И савет комесара и влада
народног спаса били су и сувише боле-

живи и толерантни према оваквим члановима наше војске...“, па захтевају „најенергичније мере према свима саботерима“. Као „прве мере очекују... да ће влада овима укинути све припадљивости, како њима, тако и њиховим породицама, а да ће потом и оштрије мере доћи“.⁹⁶

Лажним, пропагандним тврдњама није се могла заварати јавност, иако треба знати да су у многим земљама, код многих народа са недовољном политичком свешћу, у одсуству револуционарних и радикалних партија, квислинзи сличним аргументима успевали да осетно смање размере покрета отпора при комбинованој, синхронизованој употреби апарата насиља и пропаганде.

Пошто се мерама обманљивања овде није могао народ одвратити од пута који је водио слободи, предводници окупатора и њихових сарадника, повећавали су, не смањујући пропагандне ефективе, размере насилних ефеката поопштрењем старих и увођењем нових репресалија. Поред примењивања уредбе о прецим судовима, којом се изрицала само смртна пресуда,⁹⁷ они су ограничили кретање грађана и тиме што су забранили настањење нових лица у Београд. Уз то, према наредби Управе града, морали су „сви који су без разлога дошли у Београд после 1. маја, напустити град“.⁹⁸ Неколико дана касније објављена је још једна наредба ограничења, „забрана свих црквених сабора, вашара и скупова“.⁹⁹

Све мере превентиве и одмазде нису ипак биле довољне за угушивање већ распламсалог устаничког покрета. Командант југоисточног европског сектора, генерал-фелдмаршал Лист мора признати својим претпостављенима да расположиве војне снаге у Србији нису довољне за успешне операције против устаника.¹⁰⁰ У телеграму врховној команди од 13. септембра 1941, он истиче незадовољство заповедника Србије са резултатима Недићеве владе као и акцијама српске жандармерије, те указује на потребе појачања немачких трупа. Предлаже да се за заповедника свих војних јединица у Србији именује нови

генерал, Бем (Behm), и тражи „и ако је свестан опште ситуације... хитно додељивање најмање једне ефикасне оперативне дивизије појачане тенковима...“.¹⁰¹

Појачани трећи батаљон 125. пешадијског пука стиже у Београд 15. септембра да би се ставио на располагање пуку који дејствује у околини против устаника.¹⁰² Хитлер у наредби фелдмаршалу Листу 16. септембра ставља све војне јединице у Србији под јединствену команду генерала пешадије Бема и јавља му да ће врховна команда упутити тамо „најпре једну пешадијску дивизију, оклопне железничке возове и трофејне тенкове, а извршиће припреме за довођење, у случају потребе, још једне дивизије, чим таква једна буде слободна на источном фронту“.¹⁰³ Истог дана, 16. септембра, начелник штаба немачке врховне команде, Кајтел (Keitel), истиче у својој наредби да „досадашње мере предузете за сузбијање... општег комунистичког устаничког покрета показале су се недовољним“. Преносећи наредбу вође Рајха о примени најоштријих мера за уништење непријатеља, он је образлаже са оправдањем да су се такве мере увек примењивале у прошлости, и то са успехом, „у историји подизања моћи великих народа“. У складу са таквим схватањима Кајтел у име немачке врховне команде издаје упутство: да сваки противнемачки акт, без обзира од кога потиче „мора се свести на то да је комунистичког порекла“; да се мере предузете од немачких окупационих снага морају примењивати „необичном свирепости“ како би имале „заstraшујуће дејство“ с обзиром „да један човечији живот у дотичним земљама“ најчешће „не вреди ништа“. По том упутству, за живот једног немачког војника „одговара смртна казна 50—100 комуниста“. А начин извршења те казне мора бити такав да још појачава „заstraшујући ефекат“. Да би се „на подесан начин обезбедила помоћ од стране становништва“ при спровођењу изложених мера, начелник врховног штаба препоручује истовремено обилне премије и награде за достављаче.¹⁰⁴

У том периоду квислиншке вође разних групација, недићевци и четници, склапају споразуме за заједничку борбу против присталица ослободилачког покрета. Квислиншки листови у духу тих споразума пуне се сада написима о успесима тих одреда у којима се нарочито истичу „успешне операције четника“.¹⁰⁵ Истовремено немачки аутомобили и пешаци јуре по београдским улицама, бацајући, делећи, летке и карте о новоосвојеним совјетским градовима, оглашавајући звучницима велике победе немачке војске.¹⁰⁶ Али сви ти успеси бивају засењени поново даљим борбама, тешкоћама, сумњама. Квислиншки листови морају јавно жигосати оне „који Недићеву владу називају марионетском“, и који, као „кафански стратежи“, омаловажавају немачке успехе на фронту.¹⁰⁷ Осећа се да су појединачне победе надуване, ефемерне, пировске. Квислинзи се сусрећу са неверницима, сумњивцима чак и у чаршији. Квислиншки листови присиљени су да жигосу „типове“ који по своме кроје „карте ратишта плајвазом у ресторану или на мрамору кафанског стола“, који по локалним уз мезелуке „дочаравају социјално ослобођење и социјалну правду“.¹⁰⁸

Сарадници окупатора изгубили су, или никада нису ни имали, осећај човечности. У њиховим листовима бесомучно се нападају чак и они који су, на пример, више узбуђењем него револтом изражавали своје гнушање према тих дана извршеном варварском чину вешања на Теразијама.^{108a}

У борби против устаника окупатори и квислинзи морају стално измишљати и примењивати нове мере јер старе нису довољне. После уредбе о прецим судовима жандармерије, обнародује се 23. септембра слична уредба за цивиле. У њој се нарочито истичу параграфи 2, 7 и 12. По параграфу 2: „Ко намерно оштети предмете који служе за рад српских власти, или постројења која, као на пример железнице, поште, телеграф, телефон, плинске или електричне направе служе јавној потреби казниће се смрћу“. По пар. 7: „Ко речима или делом испољава комунизам или анархизам

или припада организацији која то исповеда, казниће се смрћу“. По пар. 12: „Преки суд суди по слободном уверењу и поступа не придржавајући се редовног кривичног поступка и његових формалности“. Сав поступак по овој уредби мора бити завршен у року од 24 часа.¹⁰⁹

Ради привлачења грађана у оружане антикомунистичке редове издаје се наредба по којој „државни, самоуправни и приватни службеници који ступе у српске добровољне одреде примаће пуне припадљивости“... они ће се сматрати да су на одсуству за време службења у тим одредима.¹¹⁰

Тих дана председник квислиншке владе Недић при привременом преузимању функција министра унутрашњих дела, за време боловања ресорног министра Аћимовића, издаје наредбу број 4, органима министарства унутрашњих дела, у којој истиче да „све злочинце, плачкаше и комунисте“ треба предати „најближим командантима одреда ради стављања под преке судове и брзе казне“. Он казује: „за неизвршење ове моје наредбе у најстрожијој потпуности, са пожртвовањем и залагањем живота, предаваћу државне органе прецим судовима“.¹¹¹

Све ове мере и наредбе праћене су инквизиционим поступцима против ухваћених бораца и ухапшених сумњивих лица. Али устанички покрет се даље развијао и у самом Београду. Чак ни агенти Управе града не осећају се сигурним. После убиства два злогласна полицајца на улицама Београда, 27. септембра и 2. октобра, квислиншки листови харангирају за повећање терора и одмазде.¹¹²

Пошто се показало да се квислиншким снагама не може угушити устанички покрет, по наређењу врховне команде стигао је у Београд 19. септембра штаб 18. корпуса под командом генерала Бема са задатком уништења устаника. Тих дана међу шефовима окупационе управе изражава се мишљење да би Недићева влада требало да да оставку. Тако државни саветник доктор Турнер, у реферату од 21. септембра датираном у Београду, износи да ће се Недић и његова влада само компромис-

товати у потпуности ако остане на своје положају сада, у време када су немачке трупе преузеле потпуну извршну власт и прешле у офанзиву за угушивање устанка. По овом немачком саветнику, Недића је требало чувати за евентуално каснији повратак на председнички положај, када „ће се тешко моћи уопште... наћи људи који би били вољни да се прихвате управе земље после предузетих мера“, које су „по дејству сурове“, а када ће „ово... ипак бити потребно стога што сопствене расположиве снаге просто не би биле у стању да то врше за дуже време“.¹¹³

Из изложених редака се још једном јасно види да квислинзима није дата власт из неких самоуправних обзира према српском народу како су то тврдили њихови браниоци већ ради осигурања положаја окупатора. Истовремено се осећа колико је велико одсуство сваког осећаја националне политичке одговорности код тадашњих квислиншких вођа који су остали на свом положају извршавајући наређења окупатора у време најсвирепијих репресалија, када су и сами окупатори сматрали то готово немогућим. Иначе, исти саветник тада предлаже посебне репресивне мере у Београду. Он је мишљења да је неопходно „темељно и оштро чишћење Београда, јер одатле несумњиво полазе несметано конци к устаницима, и то помоћу у сваком погледу непоузданих елемената из редова интелигенције“.

Према општој концепцији свих освајача који уништењем свесних елемената народа покушавају да га обезглаве, саветник Турнер тражи истребљење српске интелигенције. По том предлогу требало је све људе из кругова интелигенције „почев од највиших лица — безобзирно позатварати и ликвидирати у датом моменту. Прво би дошли у обзир: слободни зидари вишег степена, припадници руско-српског, енглеско-српског и француско-српског клуба и чланови српског културног друштва, они који су новчано помагали комунистичке организације, хушкачки елементи са универзитета и чланови српске инжињерске организације за ко-

је се може доказати да су били, а нарочито њихове млађе снаге, нарочито комунистички активни“. Даље, по том предлогу требало је „затворити све активне официре и подофицире, изузев оних који су се одмах ставили на расположење Недићевој влади“. По овом немачком главном саветнику, није било ни „умесно имати обзира према оним официрима који су се последњих месеци одали неком занимању, пошто су та лица несумњиво укључена било на који начин у обавештајну службу, јер то одговара читавом њиховом осећању солидарности“. Истовремено је „требало извршити у пооштреном облику хапшење свих Јевреја, које је већ у току, а и... хапшење Цигана“. Као општа мера предложено је блокирање Београда, за које време би се претресао блок за блоком у потрази за оружјем и људима. Зато је требало „објавити у Београду позив од неколико часова да се преда све оружје, муниција, експлозив итд.“ У међувремену у блокираном Београду оглашавањем претњи „да ће при налазу оружја и сличног, бити стрељан без судског поступка не само сопственик оружја него и сопственик куће“ предвиђено је присиљавање грађана на подношење жељених достава. На тај начин мислио је главни саветник немачких казних трупа да искључи „могућност устанка у самом Београду“, од чега се сада највише бојао.¹¹⁴

При спровођењу казних мера „опуномоћени командујући генерал у Србији“, Бем, истакао је мисао да су немачки војници осветници палих Немаца у првом светском рату и ставио им је у задатак да створе застрашујући пример који мора најтеже погодити целокупно становништво опоменувши их да ће „сваки који благо поступа... бити позван на одговорност, без обзира на личност, и стављен под ратни суд.“¹¹⁵

У мерама одмазде тих септембарских дана убијено је десетине хиљада људи широм земље, а у Београду само 29. септембра по пресуди преког суда стрељано је 150 комуниста.¹¹⁶ Током октобра немачки извештаји су испуњени махом подацима о хапшењима, стрељањима, уништавањима устаничких гнезда. У јед-

ној од најдрастичнијих наредби командујући генерал Бем наређује шефу војне управе у Београду да се за 21 немачког војника убијеног у борби са устаницима, одмах стреља 2100 затвореника из концентрационих логора у Шапцу и Београду.^{116a}

У то време издаје се наређење да се „муњевитим акцијама“ притворе као таоци сви мушкарци на које пада сумња да имају везе са комунистима, сви Јевреји „и извесан број националистичких или демократски настројених становника“. У односу на раније наредбе ова је била проширена уколико што су по њој поред комуниста и њима блиских левичарских прогресивиста имали бити, и били, ухапшени још и умерени родољуби, демократи и националисти, а осим тога и сви преостали Јевреји изван жица. За стопу одмазде одређена је: 100 према 1 и 50 према 1; 100 за сваког убијеног а 50 за сваког рањеног Немца или фолксдојчера. Као најприкладније за извршење стрељања, по психолошком мерилу, одређене су оне немачке јединице које су биле претрпеле губитке. Самоодбрамбена обаврност дошла је до израза у упутствима при масовним стрељањима. Према тим упутствима, при закопавању стрељаних имало се нарочито „пазити да се тамо не стварају српска светишта (ходочашћа)“. Због тога је требало „сачињавати врштити намерно на усамљеним местима“ и спречити „стављање крстова на гробове, украшавање истих итд.“¹¹⁷

Познатом „немачком педантеријом“ требало је одстранити, искоренити, уништити све што је давало и могло давати отпор, али ни најпедантније извршене застрашујуће мере нису биле довољне за уништење покрета отпора. Зато се као даљни поступци пропаганде планирају и прописују између осталог: форсирање организације „радне службе“ од стране српске владе; јачање службе агената и достављача помоћу повећаних новчаних награда; мултиплирање тврдње да српски устаници не могу изменити коначни исход рата, да ће од садашњег држања становништва зависити да ли ће победоносна Немачка дозволити постојање Србије или не.

У јесењим месецима 1941. методи поробљавања народа комбиновани су са методима уништавања у таквим размерама да су превагнули у многоструку ови потоњи.

Октобарских дана стрељања достижу кулминацију. Према десетодневном извештају генерала Бема од 20. октобра број стрељаних талаца у Београду је износио 1041. По извештају од 30. октобра стрељано је још 405 талаца. Према том извештају број стрељаних талаца у Београду износио је тада укупно 4750.¹¹⁸

При стрељању Немци су обраћали пажњу на психолошке моменте како би са што мање тешкоћа и мање људи уништавали што већи број својих жртава. За ове методе карактеристичан је, на пример, извештај немачког официра о масовном стрељању Јевреја из београдског логора које је наређено 8. октобра.

Стрељање су извршили раздражени немачки војници који су тада имали знатније губитке (два погинула официра, двадесет војника, шеснаест несталих, три рањена). Прво стрељање извршено је у два дела: 9. октобра нешто даље од Београда у околини Ковина, 11. октобра на стрелишту код Београда. Стрељање је снимљено од пропагандне чете „С“. Према наређењу од 8. октобра требало је стрељати 2200 Јевреја. Ради неметаног извршења тако масовног стрељања немачка педантерија комбинована са фашистичком перфидношћу морала је доћи до потпуног изражаја. Према немачком извештају: „притвореници су одведени из логора у Београду с најнужнијим пртљагом у 5,30 часова. Поделом лопата и осталог алата створен је утисак неке радне акције. Сваки камион имао је само три стражара како се из јачине пратње не би наслутила права намера“. Затим су осуђеници на смрт, који ништа нису слутили, искрцани из камиона 8 километара од места стрељања и тамо преокупирани разним пословима до момента када су у групама „према потреби“ одведени пред немачке пушке, где им је само преостало да „прибрано“ (као што се то чак признаје у овом немачком извештају) уз

клицање идеалима слободе дочекају насилну смрт. У овом стрељању убијено је 180 људи. Због радова на дунавској скели, друго стрељање, 11. октобра, морало се извршити у близини Београда уз појачане мере предострожности ради очувања тајности масовног стрељања. У овом чину је убијено 296 људи. Према командујућем официру, тада су првобитно предвиђене јединице морале „на жалост“ ... „из службених разлога“ стрељања прекинути и пренети извршење задатка на друге јединице.^{118a}

Од 27. до 30. октобра истребљење Јевреја и Цигана остварује се масовним стрељањима у близини Београда, на путу између Панчева и Јабучке. Том приликом се десило да су камioni којима су пребачени из логора на стрелиште били отворени, без цираде, те се појавила код Немаца бојазан да се не открије у тајности чувано уништавање народа. Јер је становништво видело кога и куда воде Немци, а јеврејске жене, окупљене пред логором, видећи своје ближње, изван себе су „урликале“ од очајања. Само стрељање је извршено немачком педантношћу са једином бригом да се егzekутивни чин обави што брже и ефикасније и да не оставља штетне психолошке последице на немачке стрелце. (У извештају о том чину командујући немачки поручник хладно казује: „Највећи део времена отпада на копање јама, док се само стрељање свршава врло брзо (100 људи за 40 минута) ... Стрељање Јевреја је једноставније неголи стрељање Цигана. Мора се признати да Јевреји врло прибрано гледају смрти у очи. Они се држе врло мирно, док Цигани јаучу, вриште и стално се покрећу, иако се налазе већ на месту стрељања. Неки су чак пре плотуна поскакали у јаме и покушали да се притаје као мртви. Ово стрељање, у почетку није остављало на моје војнике неки нарочити утисак, али се већ другог дана приметило да понеки од њих, при вршењу стрељања на дуже време губи живце. За време трајања стрељања, по моме личном запажању, не осећају се никакве душевне сметње. Оне се, међутим, појављују онда кад се после не-

колико дана увече и у миру о томе размишља“.¹¹⁹

У октобру извршавала су се наређења о ликвидирању мушкараца Јевреја и Цигана. Према једној директиви шефа управног штаба Турнера, од 26. октобра у Београду „Јевреји су морали бити уништени јер — јеврејски интелект је тај који је зачео овај рат“. А истребљење Цигана се морало спровести зато што „Цигани не могу бити корисни чланови заједнице народа с обзиром на њихову духовну и физичку грађу“. Национал-социјалистички фашизам који је култ рата „као најснажнији израз виталности нације“ величао и спроводио у највећим могућим размерама, а духовне и физичке тековине човечанства негирао снагом паганских предака уништавао је народе у име мира и прогреса!

Седмог октобра били су плакатама позвани сви мушкарци Јевреји преко 16 година да се јаве сутрадан 8. октобра „ради ревизије“. За неодрживање припремљено је најстрожим казнама.¹²⁰ У ствари, одазивање је значило омогућавање извршења већ предвиђене, унапред изречене најстроже, смртне казне. Пред жртвама то је остало прикривено и они су се готово сви одазивали, да би сви без изузетка били уништени.

Српски народ, чија је национална политичка свест формирана у немилосрдним борбама за државу, а друштвена у суровим класним страначким обрачунама, није се могао у целини обманути никаквим тактичким варкама непријатеља. Комунистичка партија није дозвољавала да се пасивним држањем олакшава остварење окупаторових замисли. Док су позиви на сарадњу са окупатором наилазили на више него слаб одзив, а позиви на предају остали без ефекта, дотле су се позивима на борбу, на отпор, на устанак одазивали у све већем броју и млади и стари. Немци су на врхунцу своје моћи морали да се задовоље у немоћном бесу изреченим мерама одмазде. Планови о коначној победи нису се могли реализовати. Корачајући по београдском асфалту реализатори „победоносних“ планова осетили су неочекивану опасност од њима дотле

непознате отпорне снаге свесних народних маса. Један од немачких ваздухопловних официра писао је у јесен 1941. своме пријатељу: „... Осећам као да сам падабраном пао у врашко непријатељско гнездо... Непријатно се човек овде осећа. Како су били дивни париски дани према овоме што се овде догађа!“ У овом граду „погледи су мрски и изазивачки. То и није чудо, јер смо их страшно удесили бомбардовањем. Али већ два месеца овде праште револвери и горе наши камиони. Не знам шта хоће ти њихови дечади кад пале новине и гараже, или кад врше атентате на фелдвеле. Очајничка лудост. Али то није тако просто. Синоћ сам имао вечеру. Сви се жале да се непријатно осећају у овом граду. Једва чекају да поново полетимо, па макар и на исток... Ти си стари ратник али тако нешто ти си доживео. Непокојство полако кида живце. Постаје сувише врело у овом топлом граду на југу Европе...“¹²¹

Саветник управног штаба у Србији др Турнер под утиском устаничке атмосфере у јесен 1941. писао је у свом извештају Берлину: „Покушавали смо свим средствима, наговарали смо, говорили, претили, али ништа не помаже... Сви наши покушаји да се народ... одвоји од комуниста пропали су. Преостаје само једно средство, а то је оружана акција. Не помаже ни појачана пропаганда која говори о томе да болшевицима иде на фронту право. Добивајам утисак да ни вести о капитулацији СССР не би довеле до капитулације ових бандита, који су жилави као ђаволи. Осим тога њихова организација је изврсна. Она би могла бити класичан пример најбоље тајне организације...“¹²²

Зондерфирер др Валтер Грубер из немачког пропагандног одељења „С“ у Београду, због неуспешне нацистичке пропаганде обелодањује у квислиншким листовима чланак којим се, на фашизму карактеристичан бруталан начин, најпогрдније изражава о целом српском народу само зато што се није дао обманути и покорити. Под насловом „Да ли је српски народ слеп и глув“, др Грубер циничком хипокризијом представника самозваног херенфолка пише: „Зар је

могуће да је један народ који смо раније сматрали витешким и војничким тако дегенерисан да је гори и још задртији од болшевика у совјетској унији“. Пошто је као један од најјачих интелектуалних пропагатора „новог поретка“, у име витештва, које је заправо хитлеризам одбацио као баласт прошлости, и у име војничких традиција, које је за друге признавао само у прошлости, напао народ војника, он је припретио: „Ако српски народ остаје и даље у својој заслепљености, он ће имати да за то плати...“¹²³

Док су немачке трупе палиле села и убијале десетине хиљада људи, београдски квислиншки листови претили су грађанима осталих градова истим мерама „од којих“ их „је досад поштедила незаслужено добра судбина“.¹²⁴

Квислиншка пропаганда, по директивама хитлеровске, комбинује сва могућа и немогућа пропагандна средства само да би одвратила народ од устаничких предводника. Она у данима масовних покоља, поред чланака у којима се цинички описује како су становници уништених места „маханем марамицама, подизањем руку, и падањем на колена, као и плакањем и виком, сматрали да могу избећи својој судбини“, не преза од објављивања чланака у којима се говори о ритерству и великодушности Немаца.¹²⁵

Немилосрдни истребљивачи народа називали су народне борце људима „без срца и душе“.¹²⁶

Политички злочинци, пошто нису преко својих радио-звучника и страначких организација успели да придобију народ, позивали су га сада да се одрекне радио-апарата и политике.¹²⁷

Националне претече ауторитативних режима приказивани су у квислиншким листовима као примери за углед. Тако, на пример, поводом седмогодишњице смрти краља Александра Караборђевића објављени су написи о заслугама „витешког краља“.¹²⁸

Организације и појединци који су од фашиста проглашени непријатељима обележени су готово без изузетака као комунисти и прокомунисти. Дешавало

се да су у нападима на Београдски универзитет, који се сматрао комунистичким расадником, жигосани као комунисти чак и они професори који су се својевремено истицали борбом против комуниста, на пример, Владимир Ђоровић и Иван Баја.¹²⁹ Тако су и масони најчешће представљани као агенти комунизма; у масонске спискове уврстани су многи прогресивни борци који са њима нису имали никакве везе.¹³⁰

Пропагандне и полицијске институције окупатора и квислинга у перманентном дејству стално се допуњују новим мерама обмањивања, ограничавања и уништавања. 9. октобра заповедник Србије издао је у Београду наредбу за сечење кукуруза. Према параграфу првом те наредбе: „Пошто поља кукуруза служе комунистима као скровиште, има се одмах почети са жетвом и сечењем кукурузовине“.¹³¹ Уношење и жетва кукурузовине имала је бити завршена до 25. октобра. За неизвршење наредбе одређена је смртна казна, у блажим случајевима робија, за преступнике и председнике општина, а за општину као целину контрибуција.¹³²

У то време председник квислиншке владе, 12. октобра, поново позива народ на свету борбу против комуниста, који су се по њему одметнули „од Бога и власти, од породице и друштва, од цркве и вере“.¹³³

Да би се стало на пут избијању незадовољства услед растућих економских тешкоћа, наредбом управника града Београда од 17. октобра одређене су и изрицане казне од 30 дана затвора са принудним радом, „а у тешким случајевима и слањем у концентрационе логоре“, за оне који су проносили „лажне и злонамерне гласове о одузимању намирница“.¹³⁴ Том приликом и за тешкоће у снабдевању окривљени су комунистички устаници.

Квислиншки листови су присиљени да признају да на домаку зиме док „температура пада, цене расту“ у Београду свуда „људи траже огрев и топлину, секу шуме и паркове. Мала деца немају млека...“ У другом квислиншком листу тадашња ситуација овако

се описује: „У Београду нема дрва... кућанства немају ни трешчице, надлежства немају ни комада. Чиновништво ради у капутима, уколико их има... На авалском друму код Шарене ћуприје а испред бивше подофицирске школе људи и жене наступају са секирама и обарају велика дрвета. Једнолични ударци одјекују. Као у Канади и Тексасу у великим шумама која разна предузећа за сечу експлоатишу“.¹³⁵

За све ове недаће квислинзи, међутим, лицемерно оптужују устанике, а ради обмањивања сиромашних маса и поједине богаташе. Квислиншке новине које су биле у служби издајничког дела богате буржоазије, да би то прикриле, фарисејски описују призоре беса и беде као да се згражавају над експресима богаташа, који су и у окупираном Београду наставили да склапају уносне послове „између коктела и партије брица у мирису „сенкфелера“ и средини богатој дуборезима, гобленима, фрескама и типоењима“. Док с једне стране „жене натоварене као мазге пролазе...“ с друге стране „амазонке у јахашким костимима са елегантним посребреним штапићима у руци јашу... пунокрвна ждрепца“ звиждући тада модерну сентименталну мелодију: „Облаци, што се сад небом гањају, о нашој срећи сањају и то је, драги, све“.

Да би прикриле праве узроке несташнице и беде радног народа, квислиншке новине износе лажну тврдњу да док у Београду, у Србији нема ничега кривцом ослободилачке борбе партизана, који су разорили саобраћајне пруге, дотле „цела Европа има свега и свачега јер је саобраћај свагде уређен“.¹³⁶

У периоду када је универзитетска омладина изложена најсвирепијим прогањанима и универзитетска настава обустављена за недогледно време, квислиншка влада не устручава се да обелодани нову уредбу о организацији београдског универзитета којом укида универзитетску аутономију. Квислинзи као у неком победоносном заносу пропраћују ту уредбу примедбом: „Неће више бити црвених застава на београдском универзитету, неће више бити антинародних манифестација... аутономија је ликви-

дирана".¹³⁷ Као да је реч о успешном завршетку неког грандиозног подухвата у корист народа, они усклику: „Хвала Богу. Крајње је време било. И да влада народног спаса ништа друго није учинила него само то требало би јој честитати“. За реакционарно папирнато дело израђено на путу окупатора, под заштитом оружаних окупаторских трупа ради превентивног спречавања каснијих спасилачких акција квислинзи кажу: „... То је пут истине, куражи и избављења".¹³⁸ Квислиншко *Ново време* истиче као велики допринос прогресу што по новој уредби „само национално исправним наставницима и студентима биће места на београдском универзитету“ и што Јевреји и Цигани неће моћи бити „академски слушаоци".¹³⁹

Октобра 22. отворена је у Београду антимаасонска изложба, на којој се, по методу националсоцијалистичког једнообразног униформисања противника без обзира на њихово међусобно противништво као масони и промасони представљају и оптужују капиталисти, плутократи, Јевреји, комунисти итд. За ту изложбу, приређену, као и у осталим европским градовима, по јединственом плану немачког централног пропагандистичког апарата, праве се бучне рекламне пароле, организују обавезне посете, објављују многобројни чланци и реферати у тону ексклузивних „урлатора".¹⁴⁰

За све несреће и недаће за које су били криви окупатор и његови сарадници окривљени су комунисти.¹⁴¹ У квислиншким листовима се, на пример, од краја октобра, када су се највише осећале последице нестанка основних животних артикала, штампају из дана у дан на упадљивим местима, у посебним оквирима уивичена, кратка упозорења о свестраној комунистичкој устаничкој одговорности у виду огласних одговора на питање: „До кога је кривица?"¹⁴² Да би се обмануо страдалник, да би се његова пажња и мржња одвратила од правог кривца, њему се сугестивно понавља данима и недељама да је зато што гладује, што му деца немају млека, што мора да ради у хладној соби, што неки његов сродник не може да буде оперисан у болници, што се његова деца

смрзавају у неложенним учионицама, што не може да обиђе своју фамилију у провинцији — главни и једини кривац комунистички устанички покрет. (По квислиншким лажним одговорима су комунисти и за све ове тешкоће били криви јер су онемогућавали, отежавали саобраћај, довоз намирница и огрева).

Квислиншки наредбодавци у својству саветодаваца, на челу са генералом Миланом Недићем, по његовој „посланици" онима у шуми, у говору одржаном 2. новембра, покушавају уверити народ да се слобода не може више извојевати снагом него памећу. Они који су своје животне каријере заснивали на бруталној снази физички јачих над моменално слабијим истицали су сада, када су окупатору нестајале снаге у рату са народима који су се борили за слободу, паролу: „Не снагом него памећу".¹⁴³

Почетком новембра 1941. изванредном полицијском акцијом ухапшено је неколико стотина виђенијих, углавном интелектуалних представника Београђана. Наређење за њихово хапшење издато је крајем октобра Полицији безбедности и СД с напоменом да у сарадњи са Управом града ухапсе око 700 „представника београдског становништва", скоро искључиво „из кругова интелигенције, чије је држање у протеклим годинама било противнемачко и који највећим делом припадају ложама слободних зидара или су комунисти".¹⁴⁴ Према упутству шефа немачког војног управног штаба, хапшење се имало „почети препадом у уторак 4. новембра 1941. у 8 часова" с тиме „да се заврши рано ујутро". За први њихов смештај одређен је концентracиони „прихватни логор Дедиње". Окупациони командни штаб је сматрао да „забринутост за њихове животе застрашиће, вероватно, широке кругове становништва, које је непријатељски расположено према Немцима и одвратити их од предузимања ма каквих мера".¹⁴⁵ По тексту намењеном јавности, који је објављен преко радија и штампе — „њихово хапшење доказује да су наређеним мерама погођени не само заведени сељак и радник, који се придружио побуњеницима, већ у првом реду подстрекачи овог злочиначког система и њихови

политички пријатељи".¹⁴⁶ Квислинзи користе ова хапшења, за која сами кажу да су изазвала у Београду тежак утисак, ради поновног упозорења грађанству да „више нико не може стајати по страни, сваки мора да се отворено изјасни".¹⁴⁷

У току офанзивних акција немачких трупа и квислиншких одреда против бораца и симпатизера ослободилачког покрета издата је, 6. новембра, и уредба о обезбеђењу саобраћаја, којом је наређено да се на ширини од 500 м са обе стране путева и железничких пруга од Београда и других места (путеви: Београд—Ваљево; Београд—Смедерево—Пожаревац—Градиште; пруге: Београд—Паланка—Ниш, Београд—Мала Крсна—Велика Плана) уклоне, најкасније до 28. фебруара 1942, „сви насади шума, живица, грмова и шибља". Према параграфу трећем ове уредбе, поред „помених путева и железничких линија забрањено је такође на ширини од 500 м с обе стране сађење кукуруза, куделе и паприке". За неизвршење ове наредбе одређена је, према параграфу 5, смртна казна, у блажим случајевима робија власницима и председницима општина, а самим општинама плаћање контрибуције.¹⁴⁸

У току последњих месеци 1941. године, док је немачким и квислиншким штабовима готово искључива брига како да угуше устаничке покрете, како да похватају и погубе што више народа, о економским потребама становништва не само да се најмање водило рачуна већ су и оне коришћене за даља ограничења и кажњавања. Наредбом Управе града од 30. септембра забрањено је осветљење излога и реклама, а у самим локалима морало се смањити осветљење бар на половину, „смањењем броја сијалица и јачине сијалица".¹⁴⁹ Наредба о смањивању употребе струје у домаћинствима пропраћена је, 12. новембра, саопштењем претње генералног опуномоћеника за привреду у Србији, по коме сваки ко „лакомислено прекорачи упутства о ограничењу потрошње, мора се ухапсити и послати на присиљан рад у руднике угља. Ко се намерно не држи прописа о ограничењу мора се казнити смрћу као народни штеточина".¹⁵⁰

У настојањима да под сваку цену, свим могућим мерама онемогући ширење ослободилачког покрета, окупаторске и квислиншке власти ограничавале су толико слободу кретања становништва да је оно било спутавано и при испољавању најелементарнијих животних манифестација. Ишло се дотле да је, на пример, Управа града најстроже забранила кафанама, ресторанима издавање хране пре 12 сати и 18 сати, и после 15 сати и полицијског часа, ради спречавања предугог боравка грађана на овим местима. Јер су, како то објашњава један од квислиншких листова „кафана последњих месеци постале... места где су доколичари поред кафанских пећи постали велики комбинатори" војне и политичке стратегије. (Тада су се у Београду одигравале, на велико задовољство квислиншког листа, који је дао тај опис, овакве сцене: „Неколико минута пре 3 часа, пошто је упозорио госта да има мало времена, келнер доноси порцију јела. Сказања се лагано помиче. Сада је поклопила бројку три. Келнер мирне савести — да ли је то могло раније да се замисли — односи тањир испред госта, иако овај није завршио ручак.

— Шта и ви се усубљујете! — виче гост.

— Келнер ћути, затим показује на сат и хладнокрвно додаје — Три сата су, господине."¹⁵¹)

Од других, за нормалне појмове апсурдних, мера наводимо да су тада београдске квислиншке новине, са очитом тенденцијом да и у Београду власти слично поступе, објавиле да је вођ српских фашиста Љотић, у својству изванредног комесара за обнову Смедерева прописао за биоскопе, ради осигурања поретка и у њима, да средином биоскопске дворане мора бити слободан пролаз, широк један метар, приметно осветљен за време представе, и да мушкарци морају седети одвојено од жена, они с десне стране, а оне с леве.¹⁵²

После првих офанзивних акција, када су многи представници окупатора сматрали да су ликвидирали комунистички, партизански, ослободилачки по-

крет српског народа, немачки и квислиншки вођи размеђу се претњама на рачун пасивизираних и пасивних грађана. Зондерфирер др Грубер тоном немилостивог гонича пише средином новембра да би „сада веома многи Срби хтели да се заборави оно што су они још пре кратког времена помагали или за што су бар знали“. Према њему, сваки се морао сматрати „саучесником ко се није и сам активно ставио против комунистичких бандита или покушао да спречи њихову акцију“.¹⁵³

Тих дана понавља се наредба да ће сваки бити стрељан ко даје склониште или не пријави учесника устаничког покрета,¹⁵⁴ а у поверљивом упутству „опуномоћеног командујућег генерала“ Бема командантима оперативних јединица казује да сад треба ићи „за тим да се комунизам... тако разбије да се онемогући његово поновно разбуктавање под повољним условима“ и „да се униште српски шовинистички кругови који сада па и убудуће одбијају чврсту привредну и политичку сарадњу са немачким Рајхом“.¹⁵⁶

Генерал Недић у свом шестом говору јавности 4. децембра инсистира на лажној тврдњи да хитлеровска „Немачка није била наш непријатељ. Она то није ни данас и зависи од нас да не буде ни сутра“.¹⁵⁶ Као да се налази усред незналачког, лаковерног народа из мрачног средњег века шеф квислинга казује да „оно што смо патили и што патимо, то је велика казна божја“ због тога што су се многи подали интернационалном комунизму. Он, у преклињујућем тону савета инквизитора, понавља народу: „Одбаците материјализам. Он је отровао наше друштво. Он је отровао многа срца, он је довео до тога да немамо ни сажаљења, ни хришћанске љубави, ни осећања према ближњим и невољним“.¹⁵⁷

Док се у проповедима квислиншких вођа убитачне речи властодршца ублажују молбеним речима саветодавца, дотле у делима њиховим и њихових наредбодаваца има само убиственог дејствовања. Окупациона команда тих дана разматра Наредбу о хапшењу 1200 ак-

тивних српских официра и њиховом пребацивању у заробљеничке логоре.¹⁵⁸ У извештају од 7. децембра објављује се да је ухапшено још „80 комуниста и сумњивих лица“.¹⁵⁹

Од 6. децембра дужност „опуномоћеног командујућег генерала“ место злогласног Бема, који одлази у Финску, врши други генерал, Бадер, али мере обмањивања или уништавања остају истог интензитета.

Управник града Драги Јовановић обзнањује 9. децембра да „сваки грађанин који сазна да се је у Београду настанило или дошло лице које је учествовало у дефетистичкој партизанској акцији, а то не пријави, сматра се јатаком и са њиме ће се поступити као и са кривцем“; предавање се преком суду, који изриче само смртну казну.¹⁶⁰

Шеф полиције безбедности обелодањује, 11. децембра, позив свим преосталим Јеврејима „да се лично јаве 12. децембра 1941. у 8 сати ујутро у дворишту Специјалне полиције за Јевреје у Борба Вашингтона улици бр 21“. Том приликом даје им се на знање да: „Сваки може понети само онолико пртљага и постељине колико сам може носити. Код пријављивања има да се предају кључеви од стана и подрума привезани на једном картону са написом свог имена и написа становања. Стан има код одласка да се закључа. Треба понети јастук, прибор за јело, покривач и јело за један дан. Ко не дође биће најстроже кажњен“.¹⁶¹

То је последњи позив Јеврејима на слободу. Они који су му се одазвали, а одазвали су се сви још преостали живи, углавном жене и деца, извршавајући покорно у самртном страху наређење, тиме нису ипак избегли смртној казни. Само су олакшали посао онима који су имали да их у смрт пошаљу и преузму њихову посмртну заоставштину. Следбеници хитлеровског националсоцијалистичког фашизма успели су методима поступног психолошког застрашивања и физичког присиљавања, у стварању морбидне атмосфере неизвесности (наредба о потпуном истребљењу чувана је у највећој тајности, за њу

су знали само најпосвећенији) да своје жртве доводе без отпора на одређена места иако су на тим местима била само мучилишта и губилишта.

После обзнане управника града о најстрожем кажњавању лица која не би пријавила комунисте и друге припаднике покрета отпора и устанка, квислиншки министарски савет обнародио је 12. децембра допуну Уредбе о прецим судовима од 16. септембра и њеним изменама и допунама од 30. октобра 1941. По овој допуни казна смрти следовала је и онеме „ко знајући да је неко био члан оружане комунистичке банде или активни помагач ових, прими овакво лице у свој стан или му ма на који начин да склониште; 2. ко знајући да је неко лице било члан оружане комунистичке банде или активни помагач ових, примети такво лице па га не пријави најближој војној полицијској или општинској власти“.¹⁶²

Тих дана обнародује се и нова „уредба о увођењу националне службе за обнову Србије“ према којој је постала обавезна служба рада за сва лица од 17 до 45 година старости.¹⁶³

При крају прве године окупације квислиншки министарски савет је донео и уредбу о телесној казни, којом је још једном доказао свој реакционарни карактер, враћањем на сурове методе кажњавања из периода историјске прошлости. По тој уредби, за извршене криминалне преступе телесне казне су спроведене батинањем „од 5 до 25 удараца штапом по задњем делу тела — дебелом месу“.¹⁶⁴ Према чл. 3 Уредбе телесна казна батинања изрицана је не само криминалцима већ и лицима која су преносила „лажне вести“. Према чл. 6 телесна казна могла се извршити „над лицима оба пола од 16 до 65 година старости“. (Квислинзи, међу којима нарочито Љотићевци, већ неколико месеци су тражили увођење телесне казне против оних који се нису покоравали настојањима и наређењима окупатора. Тако је Љотићевска *Наша борба* у периоду најсвирепијих масовних убијања и злостављања писала циничком злокобном злобом: „Скоро три месеца моли, богоради, јауче, плаче г. Недић и позива у

помоћ против... упропаститеља народа.“ Покварена интелигенција „... не само што ћути него бесрамно лансира вести радио Москве, Лондона, Каира... А сад тражи милост, интервенцију, аман, заман, спасавај!“ По представнику Љотићеваца — „Београд вапи за Страхинићем, садашњим председником општине у Крагујевцу, који има свога наредника Васу што удара насред пијаве по 25 и 50 батина...“¹⁶⁵ После објављивања уредбе о примени јавне телесне казне, а поводом згражавања грађанства над таквим средњовековним мерама, исти лист одговара да у борби против комуниста „помажу само две мере: смрт или батина. Све друго је недовољно...“ и цинички додаје: „Ко неће да разуме... томе по вољи и да се ужасава и протестује. Само, бар за сад, више испод јоргана!“¹⁶⁶

За обезбеђење владавине на туђој територији, немачки окупатор се највише служио затворима и логорима. По страховитим мучењима истицали су се затвори Гестапоа (у Ратничком дому, у Улици браће Југовића и Улици краља Александра бр. 5, данас Булевар револуције), и Специјалне полиције Управе града Београда (Обилићев венац бр. 6 и Бушина улица бр. 7). Признања су ту изнуђивана средствима најсвирепијег злостављања: везивањем помоћу ланаца, бичевањем табана, паљењем удова, ударањем кесицама песка по стомаку и бубрезима, стецањем лобања специјалним справама, исцрпљивањем главу и жебу итд. У логоре код Ауто-команде, на Бањици и на Сајмишту су одвођени, мучени и убијани не само активни противници већ и ближи и даљи сродници окупатору ненаклоњених или од окупатора непријатељски обележених грађана, људи, жена и деце.

Наредба о образовању концентрационих логора издата је у другој половини јуна 1941, када је донесена одлука о затварању комуниста и њихових симпатизера. Специјална комисија, у којој су главну реч водили представници Гестапоа и Управе града, после извиђања разних објеката изабрала је за логор касарну XVIII пешадијског пука на Бањици. Да би се онемогућила бекства,

око касарнских зграда подигнути су 5 метара високи заштитни зидови са осматрачницама и стражарским местима у облику купола на угловима. Распоред зграда и соба извршен је према категоријама затвореника, са посебним одељењима за таоце, за осуђене на мучење, на стрељање итд. Управа логора поверена је специјалним полицијским агентима Управе града, али главна команда сконцентрисана је у рукама службеника Гестапоа. Логор је био заправо заједничко дело окупатора и квислинга под вођством првог. У логор на Бањици слали су људе, жене и децу функционери окупатора, недићеваца, њотићеваца, четника. Слање у логор, као и кажњавање у њему, није се заснивало на законским одредбама већ на убеђењу, на слободној процени; вољи и самовољи одређених припадника окупаторских и квислиншких установа и јединица.

Прве жртве су доведене у логор почетком јула, после неколико недеља већ их је било више стотина. Са логорашима се поступало на најгори могући начин. Шефови и подшефови логора, надзорници и њихови помоћници, агенти и кључари „утркивали су се ко ће више и страшније да пребија затворене, да измишља физичка мучења и сатанске казне“. Свакодневне су биле сцене премлаћивања пендреком, мотком, полугом, дршком, корбачем, рукама, ногама, гажењем, бодењем, садистичким мршварењем деликатних људских органа. Затвореници су терани по групама, сатима, до изнемоглости „све убрзаније да лежу — устају, ваљају се лево десно, чуче, иду „пачијим ходом“, скачу „жабљи скок“, трче у круг“.¹⁶⁷ Стрељања су вршена на војном стрелишту у Јајинцима, понекад у самом логору. Да се заглаше слободарски повици, жртве су тучене по устима уз трештање радија.

За затварање и истребљење Јевреја, а после и припадника других народа, Гестапо је основао логор на Сајмишту, код Београда, користећи овде изграђене павиљоне у којима је раније излагана роба. Методи злостављања и уништавања који су овде употребљавани били су још страховитији него у логору на Бањици, јер су овде смештене јеврејске

жртве, све без изузетка, биле осуђене на смрт, главу, мучењем, стрељањем, угушивањем у специјалним аутомобилима са гасним моторима. У току 1941. до лета 1942. овде је уништено око 7.000 Јевреја.¹⁶⁸

Мере кажњавања и уништавања које су употребљене 1941. године и које ће се употребити следећих година окупације спадају сигурно у најбруталније у историји Београда. Становници нашег главног града преживљавали су у прошлости много пута грозоте режима освајача и окупатора, али ниједна генерација од њих није била подвргнута тако систематски спроведеним методима масовног поробљавања и истребљивања. Фашистички националсоцијалистички хитлеровски режим је у теорији и пракси освајања и обезбеђења власти у сопственој земљи, завојевања и присвајања туђих територија, разрадио и спроводио систем тоталног онеспособљавања, потчињавања, елиминисања не само стварног већ и умишљеног противника, по принципу колективне одговорности злочиначког карактера, према породичној, народној и расној припадности. Безобзирном применом тог система, уз максимално коришћење свих могућих утицајних елемената, војних, полицијских, судских, психолошких, филозофских, техничких, вођи и следбеници хитлеровског фашизма успевали су да превазиђу многе домете најразноврснијих властодржаца и освајача. Ипак, на крају показаће се и тај њихов систем недовољним за достизање коначног циља фашистичке владавине.

Творци и спроводници идеала „новог поретка“ поробљивача и поробљених могли су релативно брзо да реализују своје планове код политички недовољно уздигнутих народа. Они су располагали масама код којих је, услед специфичног развоја, остао још увек најраспрострањенији „тип најамника“ из ранијих историјских периода, наменог „ландескнехта, који кад обуче униформу обеси о клин савест и разум“. Њихов насилнички режим је добро дошао многобројним декласираним, неуротичним, психопатолошким елементи-

ма нездравог капиталистичког класног друштва да остваре своје болесне тежње насилног истицања свога ја. Али они су успевали да наметну своје страховите циљеве и методе народима у земаљским и континенталним размерама само зато што су одговарали класним интересима, потребама и захтевима припадника владајућих слојева друштва. (Односи одређују поступке а не обратно; док ће владајућој класи бити потребни логори за мучење, у њима ће се наћи и мучитељи).

Њима су могли одолети само припадници свеснијих народа и класа, који су имали за собом прошлост дугих и тешких борби за опстанак и слободу, и

којима су руководиле страначке организације класно свесних бораца. Београд је у времену националсоцијалистичких фашистичких освајања имао такве потребне борачке елементе. Зато су у њему хитлеровски немачки освајачи наишли на отпор као ни у једној дотле освојеној престоници. Њихова окупаторска страховлада остављаће страшне трагове унакажених жртава и спаљених домова, уништених културних добара и људских живота, али отпор преосталих и преживелих неће моћи скршити. На крају мораће да се повуку поражени.

НАПОМЕНЕ

¹ У овом саопштењу је још стајало: „У случају да мирољубиви напори које краљевска влада чини не буду довели до жељеног резултата и да наступи ратно стање, краљевска влада ће горњу одлуку нотификовати уобичајеним путем свима заинтересованим ратујућим земаљама.“ Војно историјски институт, VII, К. 2, фасц. 2, бр. 10; *Политика* од 2. IV 1941.

² Саопштење о злочинима Аустрије и Аустријанаца против Југославије и њених народа, Београд 1947, 25.

³ В. И. И. К. 2, ф. 1, бр. 13; *Општинске новине* бр. 12—24. IV 1941; *Ново време* бр. 1, 16. V 1941; *Völkischer Beobachter* од 6. IV 1941 и даље; *Jugoslav Documents N. 1. Yugoslavia at war, Collection of official Pronouncements, 1941. Published by the Yugoslav Information Departements.*

⁴ В. И. И. К. 3, ф. 2, бр. 18; Милан Банић *Агонија Југославије — Дани слома*, Београд 1941; *Ново време* бр. 1 — 16. V 1941. *Хронологија напредног радничког и народноослободилачког покрета Београда*, 223. *Други светски рат*. Преглед ратних операција I. Београд 1957, 448.

⁵ Људске и материјалне жртве Југославије у ратном напору 1941—1945, Репарациона комисија при влади ФНРЈ, Београд. Саопштења о злочинима окупатора и њихових помагача, Државна комисија за утврђивање ратних злочина, Београд 1945.

⁶ Командант пожарне команде М. Милошевић је два месеца после 6. априла, покушавајући да оправда себе и своје помоћнике

у јавности, објавио преко окупаторске штампе податке о објективним тешкоћама са којима се ова команда морала борити тих дана. Том приликом он је изнео низ детаља који илуструју кривике одговорних фактора државне и општинске управе, које су престале, услед њиховог бекства, да функционисау одмах првог дана бомбардовања. Само шеф пожарне службе при том није водио рачуна и о делу сопствене одговорности, па је чак изнео како заслужује да буде похваљен за показану ревност и пожртвованост! *Општинске новине* бр. 55 — 6. VI 1941.

⁷ Обични припадници буржоазије, и у очи смртоносног рата, расположењима карактеристичним за класу у декаденцији, умиривали су се дрогама илузиониста. Један француски историчар, Жан Мусе (Jean Mousset), који је тада боравио у Београду, у опису града тих дана, и те ноћи од 5. до 6. априла, казује да су: кафане пуне, цигански оркестри надмећу се у бучној свирци, ресторани се гуже у гурманском избору, људи се теше могућностима одлагања ратног удеса (*In Memoriam Jean Mousset. Paris 1948. 26*).

⁸ В. И. И. VII, К. 2, бр. 29, ф. 2; *Ново време* бр. 1. — 1941, *Општинске новине* бр. 48 — 30. V и бр. 5, 2. VI 1941.

⁹ Оклопне јединице под командом генерала-пуковника Клајста са југа су прве допрле до Београда, а са северозапада приближавале су се групе Вајковске армије. В. И. К. 2, ф. 3, бр. 28; *Völkischer Beobachter* од 17. IV 1941; *Ново време* бр. 1; 16. V и бр. 27; 13. VI 1941; *Општинске новине* бр. 13;

25. IV 1941; *Општинске новине*, Службени орган градског поглаварства града Београда, бр 14—19, 25. XII 1941.

* *Општинске новине* бр. 13, 25. IV 1941

¹⁰ Плакат (Библиотека града Београда, Пл IV, 35/1). *Општинске новине* бр. 12—1941.

¹¹ Плакат (Библиотека града Београда, Пл III 35/1) *Verordnungsblatt für das besetzte jugoslawische Gebiet, herausgegeben vom Oberbefehlshaber der Armee*, N. 1—1941. У овом „Службеном листу“ за заузети југословенски териториј објављени текст наредбе је већ на чистом српском језику поред немачког.

¹² *Ново време* бр. 4, 29. V 1941.

¹³ Плакат (Музеј града Београда, I, 11, 528).

¹⁴ *Општинске новине* бр. 12, 1941.

¹⁵ Плакат (Музеј I, 11: 1498; Библиотека Пл III, 36/1). За шефа војне управе именован је државни саветник др Турнер, а за генералног опуномоћеника за привреду генерални конзул Нојхаузен. Њима су биле подређене фелдкомандантуре у Београду, Нишу и Скопљу, као и ортскомандантуре у другим, мањим местима. За канцеларије војног заповедника изабране су просторије Народне скупштине. Првих дана, док се зграда Народне скупштине адаптирала потребама окупатора, немачки заповедник је уредовао у Берзи рада, код железничке станице (*Општинске новине* бр. 12, 1941).

¹⁶ *Општинске новине* бр. 13, 25. IV 1941.

¹⁷ Плакат (Музеј I II: 686).

^{17a} Плакат (Библиотека Пл III, 31/5). Пошто водовод још није био у целости поправљен, ова плакатирана наредба садржала је и одредбу о ископавању нужника у двориштима. (Приликом тражења и прегледања плаката из прве године окупације највише ми је излазило у сусрет библиотекар градске библиотеке, Никола Стојановић. За учиниену свесрдну услугу и овде му захваљујем).

¹⁸ *Општинске новине* бр. 13, 1941. По чл. 4 ове наредбе, предвиђено је следеће: „На челу одељења и одсека налазе се шефови; на челу квартова старешине квартова; на челу полицијске страже шеф са заповедником, а на челу збора полицијских агената шеф полицијских агената“.

^{18a} *Општинске новине* бр. 14, 26. IV 1941

¹⁹ Исто.

²⁰ *Општинске новине* бр. 16, 1941.

²¹ *Општинске новине* бр. 18, 1941.

²² Исто.

²³ Исто.

²⁴ *Општинске новине* бр. 20, 2. V 1941; *Ново време* бр. 1, 16. V 1941.

²⁵ *Ново време* бр. 1, 1941. Плакатирано проглас комесара од 5. маја 1941. (Библиотека Пл II 31/6). Да је и правна потчињеност домаће управе остала неизмењена видело се и по саопштењу војног заповедника о „правним прописима“, објављеним крајем априла.

У том саопштењу се скреће пажња грађанству да уредбе и наредбе војних заповедника, објављене преко штампе и плаката, имају законску снагу, да „правне одредбе које издају немачки војни заповедници имају првенство испред прописа саме запоседнуте земље. Уосталом домаћи закони остају на снази уколико не противурече циљевима окупације“. Непоштовање немачких уредаба није се могло правдати „позивањем на постојеће домаће законе“. (*Општинске новине* бр. 18, 30. IV 1941).

²⁶ *Ново време* бр. 1, 16. V 1941.

²⁷ *Ново време* бр. 2, 17. V 1941.

²⁸ *Ново време* бр. 3, 18. V 1941.

²⁹ Наведено дело „Саопштење о злочинима...“, 109, 146. Немачки банкарски концерн „Wienerbankverein“ добио је окупацијом финансијски монопол за најважнија пословања у Србији. Новчана имовина Јевреја и других грађана стављених изван закона депонована је углавном у ову банку, која заправо открива суштину задатака и циљева окупатора преко „Банкарског друштва а. д.“ у Београду, чији биланс већ у 1941. години се повећава од око 207 хиљада динара на око 972 хиљаде, (нав. дело 148).

³⁰ *Општинске новине* бр. 20, 2. V 1941.

³¹ *Општинске новине* бр. 27, 9. V 1941.

³² *Општинске новине* бр. 30, 12. V 1941.

³³ *Ново време* бр. 9, 24. V 1941.

³⁴ *Општинске новине* од бр. 41, 23. V, до бр. 45, 27. V 1941.

³⁵ *Општинске новине* бр. 34, 16. V 1941.

³⁶ *Општинске новине* бр. 41, 23. V 1941.

³⁷ *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, I, 341.

³⁸ Плакат (Библиотека, Пл III, 31/16).

³⁹ *Ново време* бр. 38, 24. VI 1941.

^{39a} *Ново време* бр. 50, 6. VII 1941; *Зборник I*, 345.

⁴⁰ *Зборник I*, 346.

⁴¹ *Ново време* бр. 58, 14. VII 1941.

⁴² *Ново време* бр. 60, 16. VII 1941.

⁴³ *Ново време* бр. 61, 17. VII 1941.

⁴⁴ *Ново време* бр. 62, 18. VII и бр. 63 — 19. VII 1941; *Зборник I*, 347.

⁴⁵ *Ново време* бр. 63, 19. VII 1941.

⁴⁶ *Ново време* бр. 65, 21. VII 1941.

⁴⁷ *Ново време* бр. 63, 64, 65 итд., 1941.

⁴⁸ *Ново време* бр. 69, 25. VII 1941.

⁴⁹ *Зборник I*, 351.

⁵⁰ *Ново време* бр. 70, 26. VII 1941.

⁵¹ *Ново време* бр. 72, 28. VII 1941.

⁵² *Donauezeitung* бр. 13, 29. VII 1941; *Ново време* бр. 72, 28. VII 1941.

⁵³ *Ново време* бр. 73, 29. VII 1941.

⁵⁴ *Зборник I*, 352.

^{54a} *Ново време* бр. 75, 31. VII 1941; *Устанак народа Југославије 1941*. Београд 1956, 36.

- ⁵⁵ Зборник I, 357.
- ⁵⁶ Обнова бр. 26, 4. VIII 1941; Понедељак бр. 1, 4. VIII 1941.
- ⁵⁷ Обнова бр. 28, 6. VIII 1941.
- ⁵⁸ Обнова бр. 28, 6. VIII 1941.
- ⁵⁹ Ново време бр. 87, 14. VIII 1941.
- ⁶⁰ Обнова бр. 34, 13. VIII 1941.
- ⁶¹ Обнова бр. 34, 13. VIII 1941; Ново време бр. 89, 16. VIII 1941. У једном од тада убијених напада на интелигенцију и чаршију, љотићевски недељни лист *Наша борба*, осуђујући оне који неће да сарађују са Немцима, обелодањује ипак да су се многи од потписника жалали да су под притиском, у страху, потписали овај тада фамозни апел.
- ⁶² Обнова бр. 35, 14. VIII 1941; Ново време бр. 87, 14. VIII 1941.
- ⁶³ *Donauzeitung* бр. 39, 28. VIII 1941; Обнова бр. 37, 16. VIII и бр. 38, 18. VIII 1941.
- ⁶⁴ Ново време бр. 90, 17. VIII 1941; Обнова бр. 38, 18. VIII 1941.
- ⁶⁵ Саопштења Државне комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, бр. 42, стр. 466—472.
- ⁶⁶ Обнова бр. 39, 19. VIII 1941.
- ⁶⁷ Обнова бр. 39, 1941; Ново време бр. 91, 19. VIII 1941.
- ⁶⁸ Обнова бр. 42, 22. VIII 1941.
- ⁶⁹ Ново време бр. 99, 28. VIII 1941; Обнова бр. 44, 25. VIII и бр. 46, 27. VIII.
- ⁷⁰ Обнова бр. 44, 25. VIII 1941.
- ⁷¹ Обнова бр. 46, 27. VIII 1941.
- ⁷² Ново време бр. 99, 28. VIII 1941.
- ⁷³ Обнова бр. 46, 27. VIII 1941.
- ⁷⁴ Обнова бр. 48, 29. VIII 1941.
- ⁷⁵ Обнова бр. 48, 1941.
- ⁷⁶ Обнова бр. 49, 30. VIII 1941.
- ⁷⁷ Обнова бр. 53, 4. IX 1941.
- ⁷⁸ Зборник I, 419.
- ⁷⁹ Зборник I, 384 и даље.
- ⁸⁰ Зборник I, 390.
- ⁸¹ Зборник I, 391.
- ⁸² Зборник I, 391—392.
- ⁸³ Зборник I, 405.
- ⁸⁴ Обнова бр. 58, 10. IX 1941; Ново време бр. 110, 10. IX 1941. Ова уредба донесена је за војна лица, ради кажњавања смрћу у случајевима неизвршења добијених задатака. Већ на основу ње могла су бити стављена под преки суд и цивилна лица. Према § 4, стављао се „под преки суд оружане силе“ сваки „ко једно или више лица умишљено позива или подстрекава да учине које од дела наведених у тачкама 1—9 § 3“, који је садржао преступе војних лица у надлежности преког суда „оружане силе“. (*Службене новине* бр. 105, 9. IX 1941).
- ⁸⁵ Обнова бр. 62, 15. IX 1941.
- ⁸⁶ Зборник I, 418.
- ⁸⁷ Ново време бр. 106, 5. IX 1941.
- ⁸⁸ Ново време бр. 107, 6. IX 1941.
- ⁸⁹ Обнова бр. 50, 1. IX 1941.
- ⁹⁰ Обнова бр. 53, 4. IX 1941.
- ⁹¹ Обнова бр. 57, 9. IX 1941.
- ⁹² Ново време бр. 114, 14. IX 1941.
- ⁹³ Ново време бр. 115, 16. IX 1941.
- ⁹⁴ Понедељак бр. 7, 15. IX 1941; Ново време бр. 115, 16. IX 1941.
- ⁹⁵ Ново време бр. 107, 6. IX 1941.
- ⁹⁶ Ново време бр. 117, 18. IX 1941.
- ⁹⁷ Обнова бр. 58, 10. IX 1941; Понедељак бр. 7, 1941. Исправком, објављеном у „Службеним новинама“ бр. 108 од 19. септембра, дато је до знања да се првобитно названа „Уредба о преки судовима оружане силе“, зове „Уредба о преки судовима жандармерије“. Окупатор није дозволио употребу речи које би означавале постојање националних оружаних снага ни код квислинга, као ни изразе из којих би произлазило да се у Србији воде ратне акције, борбе. Зато су свуда раније употребљене речи Уредбе замењене овако: оружана сила са — жандармерија, бојиште са — област акције, борба са — акција, непријатељ са — противник.
- ⁹⁸ Ново време бр. 114, 14. IX 1941.
- ⁹⁹ Обнова бр. 63, 16. IX 1941.
- ¹⁰⁰ Текст објављен у *Борби* од 7. маја 1961.
- ¹⁰¹ Зборник I, 423.
- ¹⁰² Зборник I, 425.
- ¹⁰³ Зборник I, 428.
- ¹⁰⁴ Зборник I, 342.
- ¹⁰⁵ Ново време бр. 121, 23. IX, бр. 127, 30. IX 1941. и даље; Обнова бр. 66, 19. IX, бр. 70, 24. IX 1941. и даље.
- ¹⁰⁶ Обнова бр. 71, 25. IX, бр. 73, 27. IX 1941; Ново време бр. 122, 24. IX 1941.
- ¹⁰⁷ Ново време бр. 127, 30. IX 1941.
- ¹⁰⁸ Обнова бр. 75, 30. IX 1941.
- ¹⁰⁹ Службене новине бр. 109, 23. IX 1941.
- ¹¹⁰ Обнова бр. 75, 30. IX 1941.
- ¹¹¹ Ново време бр. 128, 1. X 1941; Обнова бр. 76, 1. X 1941.
- ¹¹² Ново време бр. 127, 30. IX, бр. 130, 3. X 1941; Обнова бр. 130, 3. X 1941.
- ¹¹³ Зборник I, 446.
- ¹¹⁴ Зборник I, 448.
- ¹¹⁵ Зборник I, 460. У немачком листу *Donauzeitung* који је излазио у Београду, окупаторски војници у више наврата се опомињу да се налазе у граду који су ослобађали и освајали још њихови преци, у којима се налазе још очувани гробови њихових отаца палих у првом светском рату. (На пример, чланци: »Zwiesprache mit den Toten. Auf dem deutschen Soldatenfriedhof in Belgrad«. »Der deutsche Anteil an der Geschichte Belgrads. Und sein Niederlag in Strassennamen«. *Donauzeitung* бр. 39, 28. VIII 1941.)

- ¹¹⁶ Зборник I, 470.
- ^{116a} Зборник I, 480.
- ¹¹⁷ Зборник I, 503.
- ¹¹⁸ Зборник I, 547, 571.
- ^{118a} Зборник I, 526.
- ¹¹⁹ Зборник I, 583.
- ¹²⁰ Ново време бр. 134, 8. X 1941.
- ¹²¹ Политика од 4. јула 1941.
- ¹²² Политика од 4. јула 1941.
- ¹²³ Ново време бр. 130, 3. X, бр. 135, 9. X 1941; *Обнова* бр. 78, 3. X 1941; *Donauezeitung* бр. 72, 5. X 1941.
- ¹²⁴ *Обнова* бр. 80, 6. X 1941.
- ¹²⁵ *Обнова* бр. 79, 4. X и бр. 81, 7. X 1941.
- ¹²⁶ *Обнова* бр. 83, 9. X 1941.
- ¹²⁷ *Обнова* бр. 83, 1941.
- ¹²⁸ Ново време бр. 136, 10. X 1941.
- ¹²⁹ *Обнова* бр. 88, 15. X 1941.
- ¹³⁰ Ново време бр. 138, 12. X 1941.
- ¹³¹ *Verordnungsblatt* бр. 20, 10. X 1941.
- ¹³² *Обнова* бр. 85, 11. X 1941.
- ¹³³ Понедељак бр. 11, 13. X 1941; *Обнова* бр. 86, 13. X 1941.
- ¹³⁴ Ново време бр. 142, 17. X 1941.
- ¹³⁵ *Обнова* бр. 96, 24. X 1941; Ново време бр. 1, 1941.
- ¹³⁶ *Обнова* бр. 96 и 97, 25. X 1941.
- ¹³⁷ *Обнова* бр. 93, 21. X 1941.
- ¹³⁸ *Обнова* бр. 93, 1941.
- ¹³⁹ Ново време бр. 145, 20. X, и бр. 146, 21. X 1941.
- ¹⁴⁰ *Обнова* бр. 94, 22. X, бр. 96, 24. X 1941; *Наша борба* у издању Љотићеваца денунцира јавно готово у сваком броју поједине културне и научне раднике као масоне, комунисте и непријатеље „новог поретка“.
- ¹⁴¹ *Обнова* бр. 100, 29. X 1941.
- ¹⁴² *Обнова* бр. 100, 101, 102 — 1941; Ново време бр. 152, 153, 154, 155, 156, 160, 1941.
- ¹⁴³ Ново време 158, 5. XI 1941; Понедељак бр. 14, 3. XI 1941; *Наша борба* бр. 1, 7. IX 1941.
- ¹⁴⁴ Зборник I, 581.
- ¹⁴⁵ Зборник I, 581.
- ¹⁴⁶ Ново време бр. 159, 6. XI 1941.
- ¹⁴⁷ Ново време бр. 160, 7. XI 1941.
- ¹⁴⁸ *Verordnungsblatt* бр. 25, 10. XI 1941.
- ¹⁴⁹ Ново време бр. 146, 22. X 1941.
- ¹⁵⁰ Ново време бр. 166, 13. XI 1941.
- ¹⁵¹ Ново време бр. 183, 3. XII 1941.
- ¹⁵² Ново време бр. 198, 20. XII 1941.
- ¹⁵³ Ново време бр. 169, 16. XI 1941.
- ¹⁵⁴ Ново време бр. 181, 30. XI 1941.
- ¹⁵⁵ Зборник I, 625.
- ¹⁵⁶ Ново време бр. 185, 5. XII 1941.
- ¹⁵⁷ Ново време бр. 185, 1941.
- ¹⁵⁸ Зборник I, 625.
- ¹⁵⁹ Зборник I, 626.
- ¹⁶⁰ Ново време бр. 189, 10. XII 1941.
- ¹⁶¹ Ново време бр. 190, 11. XII 1941.
- ¹⁶² Ново време бр. 192, 13. XII 1941. Службене новине бр. 132, 12. XII 1941. Међу квислиншким поздравима упућеним на адресу владе поводом допуне Уредбе, која је повећавала могућности уништавања народа, истичу се цинични поздрави Љотићеваца. У њиховом листу *Наша борба* стоји: Београд је средиште „свих наших зала и отрова. Београд је кривац нашој катастрофи од 27. марта и 6. априла. Београд је главни кривац и нашим несрећама, заједно после 22. јуна до данашњег дана. Не треба да се варају Београђани. Само будна и врло енергична пажња и акција надлежних власти успела је да Београд прође у „партизанској“ ери без потреса и жртава. По његовој „покувареној интелгенцији“ (речи из Недићевог говора — А. Р.) и „прљавој чаршији“, Београд је морао и требао далеко више да страда од Мачве, од Краљева... и Крагујевца“. По Љотићевском квислиншком листу „унутрашњост“ земље је страдала не због дела окупатора већ због „хушкања из Београда, од несавесних, лакомислених и безумних Београђана“. Зато се овде безочно казује: „Обзнана управника града Београда стигла је у прави час и сваки родољуб ће је од срца поздравити. Не сме Београд више да гаји гују у недрима...“ (*Наша борба* бр. 15, 14. XII 1941).
- ¹⁶³ Службене новине бр. 133, 16. XII 1941.
- ¹⁶⁴ Службене новине бр. 136, 26. XII 1941; Ново време бр. 204, 27. XII 1941.
- ¹⁶⁵ *Наша борба* бр. 11, 16. XI 1941.
- ¹⁶⁶ *Наша борба* бр. 16, 21. XII 1941.
- ¹⁶⁷ Саопштења о злочинима окупатора... бр. 44, стр. 482 и даље.
- ¹⁶⁸ Исто бр. 87, стр. 787.

* Писац овог чланка налазио се на одслужењу кадровског рока бивше југословенске војске где су га затекли мартовски догађаји, бомбардовање Београда и капитулација.

METHODES DU TERRORISME ALLEMAND ET QUISLING A BELGRADE AU COURS DE L'ANNEE 1941

A. RADENIC

Cette étude présente et explique les méthodes de violence et de propagande dont usait l'occupant contre la population de Belgrade occupée au cours de l'année 1941. Exposées chronologiquement ou groupées par thèmes, les données historiques ont été puisées dans des documents authentiques du régime de l'occupant et des quislings de cette époque. Le matériel historique comprend des documents des archives, lettres privées, ordres et instructions connus et confidentiels, articles de journaux et notes.

Cette étude démontre et prouve que toute les méthodes utilisées étaient au service fasciste et avaient pour but de tromper, de subjuguer et de détruire la population de la région occupée et son centre Belgrade. L'occupant usait des méthodes de tromperie surtout dans des buts stratégiques et tactiques afin de diminuer ou même d'éliminer la résistance collective ou individuelle lors de la réalisation de ses plans de conquête, de soumission ou de destruction. Les méthodes de violence avaient pour but l'exploitation du pays au maximum, la liquidation physique de la population combattante et l'extermination du peuple suivant les principes de race et ceux du national-socialisme. En se servant des méthodes déterminées des représentants du régime hitlérien et quislings profitaient surtout des faiblesses humaines pour s'assurer de nouveaux collaborateurs et pour éliminer leurs ennemis.

Il était propre au régime hitlérien de ne pas observer des lois internationales fondamentales et le principe moral en usage. Cette attitude de l'Allemagne s'est manifestée dès son attaque sur la Yougoslavie sans déclaration de guerre et son bombardement de la ville de Belgrade bien qu'elle fût proclamée ville ouverte et libre. Pour tromper l'opinion publique mondiale, les représentants du gouvernement et du commandement militaire allemands présentaient

Belgrade comme centre des conjurés qui provoquèrent la Première guerre mondiale. Lors du bombardement de la ville des Allemands détruisaient des bâtiments qui n'avaient pas le caractère militaire, tuaient des citoyens civils. Pourtant l'on sait bien que les institutions d'Etat étaient évacuées de la ville. D'après des données incomplètes, le nombre de bâtiments rasés ou gravement endommagés s'élevait à 2273, tandis que le nombre de ceux partiellement endommagés montait à 6829. Les bâtiments d'habitation avaient souffert le plus. Les institutions culturelles et de l'éducation n'étaient pas épargnées non plus. Une des plus grandes et irréparables conséquences du bombardement fut la destruction de la Bibliothèque Nationale qui fut entièrement rasée par l'incendie. Le dommage fut évalué à plus de 58 milliards de dinars d'avant guerre. Parmi 500.000 volumes dont la valeur dépassait plusieurs milliards de dinars, l'on pouvait compter: des manuscrits originaux d'une grande valeur, documents, journaux et livres, exemplaires uniques du témoignage du passé national créés, écrits et rassemblés au cours de l'histoire, richesse qui disparut à jamais à la suite d'un acte barbare d'une génération d'un autre peuple qui, aveuglée par sa classe régnante et ses chefs, voulait gouverner le monde.

Les avant-gardes allemandes entrèrent à Belgrade le 12 et les troupes le 13 avril. La guerre durait encore. Dès le 13 avril les Belgradois furent invités par des affiches à l'obéissance sous peine de représailles. Afin d'exercer mieux leur contrôle de la population, les autorités d'occupation cédèrent certaines fonctions exécutives d'ordre secondaire aux éléments quislings du pays.

Les Juifs étaient les premiers à connaître, et sous l'aspect le plus cruel, des méthodes et des objectifs de l'occupants allemand. Dès le 16 avril ils furent invités à se présen-

ter à la police sous menace d'être exécutés. Ils avaient reçu ensuite l'ordre de porter des rubans jaunes. Les Allemands les forçaient à exécuter des travaux des plus durs qui consistaient à dégager la ville des ruines.

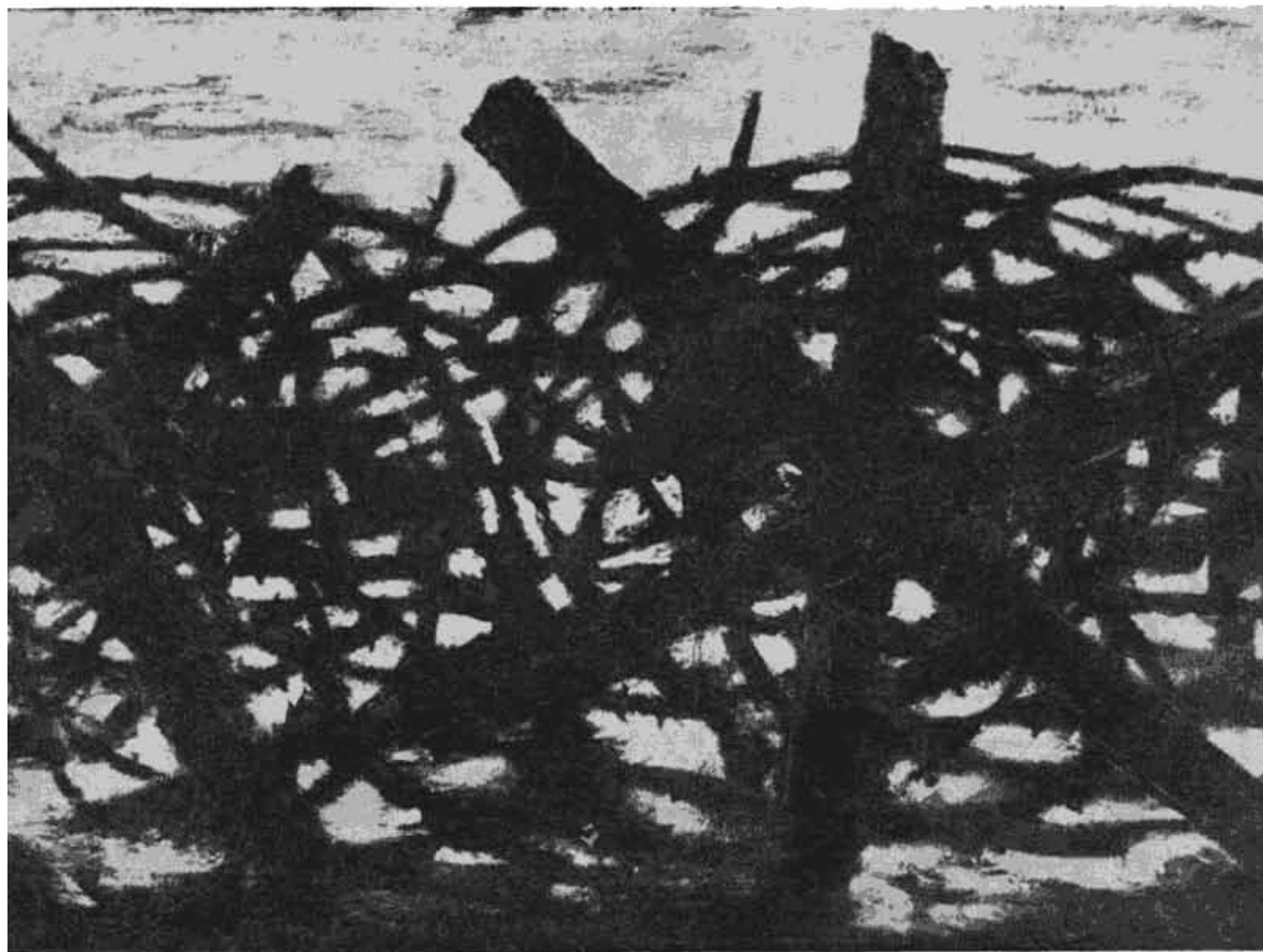
Les premiers otages étaient arrêtés dès le mois d'avril sous menace d'être fusillés en cas de sabotage et de résistance dans la ville. L'ordre du commandant militaire allemand du 22 avril soulignait les dispositions selon lesquelles les tribunaux pouvaient juger des actes punissables commis avant l'entrée des troupes allemandes, dispositions qui prévoyaient la peine de mort pour «les actes de violence ou de sabotage dirigés contre l'armée allemande, ses soldats ou son équipement».

Cette période d'avertissement, de menaces et de punitions sporadiques durait jusqu'au jour où des Allemands attaquèrent l'URSS. L'occupant passa ensuite aux mesures préventives et aux représailles cruelles d'une grande envergure. Le 22 juin l'occupant donna l'ordre qui prévoyait l'arrestation de tous les communistes connus et l'organisation d'un camp de concentration. Le premier communiqué sur l'exécution des communistes et des Juifs, ayant un caractère de représailles, fut publié le 5 juillet. Ensuite, des communiqués sur l'exécution des patriotes seraient diffusés comme un phénomène régulier de temps en temps à la radio, au moyen des affiches et de la presse. Pour un Allemand tué l'occupant exécutait 100 otages, et pour un Allemand blessé 50 otages. Pour affrayer la population, les Allemands recoururent le 17 août à la méthode barbare: ils pendirent des cadavres des victimes aux poteaux électriques au centre même de la ville — à Terazije. D'après un rapport allemand, le nombre d'otages fusillés jusqu'à la fin du mois d'octobre à Belgrade s'élevait à 4750. C'est à cette époque que furent exécutés les instructions concernant l'extermination des hommes juifs et tziganes.

De paire avec ces mesures d'extermination individuelle et collective de la population désobéissante, l'occupant glorifiait la «noble» idéologie du système national-socialiste et fasciste ainsi que le «rôle» hé-

roïque et «vainqueur» de son créateur et chef Adolf Hitler. Afin de tromper des larges couches du peuple travailleur, la lutte des troupes allemandes fut présentée comme une lutte contre la ploutocratie, contre le capital international juif, les francs-maçons etc. Mais cette présentation mensongère des faits ne donna pas le résultats escomptés. Le peuple serbe se consolidait au cours de son histoire dans des luttes politiques difficiles tant sur le plan intérieur que contre des ennemis de l'étranger. La majorité de la population ne se laissait tromper par aucun mensonge. Elle savait et en était de plus en plus consciente que le «nouvel ordre» représentait un nouvel aspect des vieux systèmes de tous les conquérants du passé, aspect le plus cruel et le plus réactionnaire.

Pour réaliser avec le plus d'efficacité possible des mesures administratives, fiscales, policières et de propagande, la direction d'occupation allemande institua à Belgrade d'abord le gouvernement des commissaires et ensuite le gouvernement des ministres quislings. Elle forçait la création des détachements armés dans le pays qui devaient combattre le Mouvement de Libération Nationale, obligeait les personnalités éminentes à signer des proclamations anti-communistes, organisa l'exposition qui était dirigée contre les franc-maçons où elle présentait tous les adversaires du régime d'occupation fasciste comme ennemis du peuple. Elle finançait toute la presse quisling et offrait de grandes primes pour tout espionnage ou dénonciation des membres des organisations anti-fascistes, organisait des camps de concentration, arrêtait, torturait et exécutait en masse des hommes, des femmes et des enfants. Mais, malgré toutes ces mesures et tous ces procédés, les résultats escomptés n'étaient pas obtenus. Au lieu d'être étouffé, le Mouvement de Libération Nationale se développait de plus en plus. La terreur de l'occupant laissait partout des victimes mutilées et des maisons incendiées, des hommes et des trésors culturels réduits en cendres, mais la résistance des survivants ne put être ébranlée. Et l'occupant fasciste était enfin obligé à se retirer vaincu.

Фране Шимуновић: *Четрдесетрва*, уље, 1961.

Frane Šimunović: «1941», huile, 1961